NEMZETI NŐNEVELÉS.

XVII. ÉVFOLYAM. 1896. OKT.—NOV. VIII—IX. FÜZET.

A LÉTÉRT VALÓ KÜZDELEM.*

I.

Minél inkább közeledünk a század végéhez, annál aggasztóbb jelei mutatkoznak az erkölcsi sülyedésnek. Az «eszményekért való küzdelem» sokaknak csak czégérül szolgál. Sőt annyira jutottunk már, hogy sokan önző életfilozofiájukat egy közszájon forgó frázissal szeretik támogatni, t. i. a «*létért való küzdelem*» elméletével.

A mindennapi kenyérért hitvány praktikákkal való küzdelmet, az embertársak megcsalását és megrövidítését, legújabban avval igyekeznek igazolni: «hogy a természettudományok bizonysága szerint ennek így kell lenni; mivel a létért való küzdelem olyan törvény, mely az egész szerves természetben uralkodik, *ennélfogva ennek a törvénynek az emberi társadalomban is érvényesülnie kell.*

Az ilyen frázisok mutatják, hogy minő kevesen hatoltak be a természettudományok legbensőbb szentélyeibe; mert a ki oda be bir hatolni, az okvetetlenül a legnemesebb idealizmus apostolává fölavatva kerül ki onnan, ha egyáltalában van benne valami igazán emberi.

Az oktatásügy munkásai hivatvák első sorban arra, hogy a nagy közönségnek, még pedig nem is csak a legalsó néposztályoknak, megmutassák ama közkeletű hazugságok ürességét és tudomásukra hozzák, hogy mit tanít az igazi természettudomány.

* E gondolatébresztő czikket, noha nem értünk minden tételével egyet, azon reményben közöljük, hogy a benne nyilatkozó nemes idealizmus olvasóinkat az «eszményekért való küzdelemre» fogja serkenteni. *Szerk.*

Semmiképen sem könnyű dolog, a helyes nézőpontot egyetlen egy czikk keretében egészen tisztán megvilágítani; mind a mellett megpróbáljuk, mert a rosszúl értelmezett természettudomány rosszabb, mint a semminémű tudomány; és éppen most a helytelen értelmezések kőkorszakát éljük.

Ha valamely területet, melyet állatok vagy növények, vagy (a mi leggyakoribb eset) állatok és növények vegyesen népesítik be, alaposan megfigyel valaki, viszgálatának eredményei arra a meggyőződésre fogják vezetni, hogy a különféle ottani szervezetek közt vannak olyanok, a melyek egymásnak ellenségei, vannak olyanok, melyek egymásnak mintegy barátjai és végre vannak olyanok is, a melyek egymásra nézve közömbösek, mert érdekeik egymással ellentétben nincsenek. Vegyünk föl néhány példát.

Minden faj, mint faj, csak úgy maradhat fönn, ha utódainak megélhetése biztosítva van, vagy legalább lehetségessé van téve. E végből az állatoknál a szülőknek, a növényeknél az anyanövényeknek életben kell maradniok addig, míg utódaik nem támadtak.

Ezek ismert és természetes dolgok; és az alábbiakban még egy néhány soron át több olyan dolgot kell idéznem, melyeket a szakkönyvekből már számosan ismernek, hogy azután olyan következtetésekre térjek át, a melyeket már — sajnos! — csak kevesen szeretnek megérteni; mert ha elismernék, hogy átértik, akkor rút elvük, (vagy ha úgy tetszik: elvtelenségük) egyszerre egész undorító voltában tünnék föl, mint a csontváz a Röntgen-fotografálásnál.

Térjünk át néhány konkrét példára.

Az imént mondtam, hogy a fajföntartás csak úgy lehetséges, hogy a szülők fönnmaradnak és e mellett még életrevaló ivadékot is produkálhatnak. Azok a szervezetek, melyek e czéljukat gátolják, ellenségeik; azok ellenben, melyek a fajföntartás czéljának elérésében nekik segítségül szolgálnak, azok barátjaik.

Az állat- és növényvilágban tömérdek ilyen baráti és ellenséges viszony van. *Csakhogy mindmegannyi tisztán anyagi alapon áll.* Már ez maga is képtelenségnek tünteti föl azt az igyekezetet, hogy az ilyen jelenségeket — pedig a «létért való küzdelem»

ezeken alapul! — az erkölcsi czélok megvalósítására való emberi társadalomban juttassuk uralomra, illetve: hagyjuk uralkodni.

Menjünk tovább!

A magasabb növényeknél például a virágzás nyomán még a magképződésnek is be kell állania. A vörös lóhere virága, a mint *Darwin* kisérletei kimutatták, magára hagyva nem szokott magot hozni. A magképződés csak akkor szokott beállani, ha a rovarok az illető virágnak bibéjére egy másik lóherevirág porát viszik rája. Ezt a munkát a lóherénél, melynél a virág belseje nehezen hozzáférhető, legelső sorban a *dongó méhek (Bombus)* végezik. A lóherének tehát a dongóméhek jóbarátjaik, sőt a lóhere magképződését és ivadékának lehetőségét jóformán csak őnekik kell tulajdonítani. Az ötödik világrészben a lóhere nem termett magot és ezt mind Európából kellett odaszállítani. Mikor Darwin kisérletei kimutatták ennek az okát, Angliából őszszel és télen gyűjtött termékenyített nőstény dongó méheket vittek ki, melyek ottkünn elszaporodtak s azóta bőven terem a heremag.

De a föld alatt fészkelő dongó méheknek nagy ellenségeik az *egerek*. A hol az egér nagyon elszaporodik, ott a dongókra és így a lóhere magtermésére nem jó idők járnak. Mivel pedig a *macska* esküdt ellensége az egérnek, éppen ez oknál fogva védője és közvetve barátja a dongó méheknek és ennek révén a lóherének is.

Ennek a bonyolult érdekhálózatnak egyes alakjai tehát harczban vagy érdekbarátságban állanak egymással. *A harcz a létért való küzdelem*, melyben a mint látjuk, sokféle kedvező és nem kedvező faktor működik közre.

Vegyük a *fillokszérát* és a *szőlőt* másik például. A mi *európai* szőlőfajtáink és a fillokszéra közt szintén érdekellentét van, vagyis: *létért való küzdelem*, melyben a szőlő szenvedő, a fillokszéra pedig cselekvő szerepet játszik. A mi európai szőlőnk a kötött talajokban áldozatul esik, az Amerikából jött fillokszéra pedig győztes marad, mert a szőleink gyökerét védtelenül találja. Ennek oka pedig az, hogy az európai szőlőnek megelőzőleg soha sem volt fillokszérával dolga, azért nem is keletkezett olyan szívós és edzett gyökérzete, mely a rovar szúrásának ellent tudna állani.

Másképpen áll a dolog Észak-Amerikában, hol a *Phylloxera vastatrix* több vidéken már ős idők óta honos és ugyancsak ős idők óta élősdik az ottani vadszőlők (*Vitis*-fajok) különféle fajain. Kétségtelen, hogy akkor, mikor a fillokszéra-génusznak az az alakja keletkezett, mely speczialiter a szőlőt szemelte ki tápláló növényül, sok amerikai vadszőlőfaj tönkrement. De akadtak olyanok, melyek gyökerének erősebb, ellentállóbb volt a szövete. A fillokszérák ezeken is élősködtek, de talán csak számos év mulva birták őket megölni, úgy, hogy magvaikból még újabb ivadékok is keletkezhettek. Az ivadékok közt voltak olyanok, ha talán csak egy-két példányban is, melyek gyökérszövetének szivóssága még határozottabb fokban ki volt fejlődve, mint az anyanövénynél. Ezek tehát a fillokszérának még jobban ellent tudtak állani; és így számos generáczión át végre olyan alakok keletkeztek, melyek a fillokszéra ellen tökéletesen meg voltak már edzve. Ilyen a *Vitis riparia* és mások. A többi, kevésbbé ellentálló alak elpusztult, áldozatul esett a rovar támadásainak.

Ezt a folyamatot, melynél fogva a létért való küzdelemben valamelyik ellenséges faktor támadásai közt egyes alkalmasabb és szivósabb természetű formák merülnek föl, melyek az ellenségekkel daczolni tudnak, és melynél fogva ez az ellentálló természet utódaikban még erőteljesebb mértékben fejlődik ki, nevezzük «*természetes kiválasztás*»-nak. A természet ugyanis mintegy kiválasztja az életrevalóbbakat és ezek tovább élnek és szaporodnak, míg a többi elpusztul.

A létért való küzdelemnek tehát szükségképes eredménye *a természetes kiválasztás*, mely bizonyos adott — esetleg kedvezőtlen viszonyokhoz leginkább alkalmazkodni tudó egyének életben maradásában és tovább szaporodásában és a többieknek elpusztulásában nyilvánul. A *Vitis riparia* ellentálló természete, melynél fogva oltványainkhoz alanyul használhatjuk, ennek a «természetes kiválasztás»-nak folyománya. Sok más szőlőalak elpusztult a küzdelemben, ez ellenben megmaradt.

Hogy azonban a természetes kiválasztás érvényre juthat, *azt az élő szervezetek változhatósága teszi lehetővé*. Ha minden

született az utolsó hajszálig megegyeznék szülőjével, akkor természetes kiválasztásról szó sem lehetne. De a természetben majdnem kivétel nélkül érvényesülő szabály az, hogy egyetlen egy állat sem egyezik meg tökéletesen sem az apa- sem az anyaállattal, és egyetlen egy növény sem vág össze az anyanövénynyel, melynek magjából keletkezett. Sőt semmiféle fajnál sem található *két tökéletesen egybevágó individuum. A született a szülőtől valamiben, még ha oly csekély dologban is, de különbözik.* Ha ez az eltérő tulajdonság a létért való küzdelemben előnyére van, akkor fenmaradása remélhető; de ha az a tulajdonság rá nézve hátrányos, akkor elpusztulása várható.

A másik nevezetes törvény az, *hogy minden utód szülőinek tulajdonságait bizonyos fokban örökli.* A kedvező tulajdonságok tehát átöröklődhetnek az utódokra is, de talán sohasem egészen ugyanolyan fokban, mint a szülőknél mutatkoztak, hanem *vagy még tökéletesebb*, vagy csekélyebb mértékben. Azok az utódok, a melyeknél a megélhetés nézőpontjából kedvezőknek nevezhető tulajdonságok még nagyobb mértékben vannak meg, mint szülőikben, az élet színpadán még sokkal biztosabban fogják magukat érvényesíthetni, mint őseik; míg többi, kevésbbé szívós testvéreik háttérbe fognak szorulni.

Ez a vad verseny, mely a természet színpadán folytonos vérontással játszódik le.

Ez a négy folyamat, u. m. *a létért való küzdelem, a természetes kiválasztás, a szülők tulajdonságainak átöröklése és másrészt az, hogy minden született valamiben különbözik szülőitől* — hozták létre a természetben mutatkozó ezer és ezer növény- és állatfajt, és fejlesztették sok százezer éven át a legalsó protozoáktól kezdve egész a legmagasabb gerinczesekig.

Magyarázattal tartozom még arra nézve is, miért nevezzük a legalkalmasabb alakok fönmaradását *természetes* kiválasztásnak? Miért nem egyszerűen kiválasztásnak?

A legalkalmasabb alakok kiválasztása a fönnebb említett viszonyok közt *magától a természettől*, tehát öntudatlanul, majdnem azt mondhatnám: *vaktában* megy végbe. Más czélok, mint

a faj fönmaradása és elterjedése alig érvényesülnek mellette. Van azonban a kiválasztásnak egy másik módja is, *melyet maga az ember végez,* és ezt *mesterséges kiválasztásnak* nevezzük. Ennél már más tekintetek is szerepelnek; és a kiválasztás eme céltudatos módjának köszönhetjük összes nemesített gyümölcseink, gabonaféléink, főzelékeink, szőlőfajtáink, nemesített ipari és virágnövényeink, valamint nemesített háziállataink keletkezését.

Mindezek magában a természetben, a létért való nyers küzdelemben sohasem keletkeztek volna.

Már ősidőktől kezdve gyakorolták az emberek a nemesítést, még pedig ugyanazon módon, mely a természetben öntudatlanul megy végbe. Az ivadékok egymás utáni sorozatában mindig azokat az individuumokat válogatták ki, a melyek a legkiválóbbaknak, legszebbeknek és esetleg egy kitűzött célhoz közelebb állóknak bizonyultak.

E nemes alakok jó részének azonban bizonyos tekintetben *védelemre, jobb körülményekre van szükségük. Nem szabad őket a nem nemes fajták szorongatásának kitéve hagyni.* Számosan közülök, különösen azok, melyekben a szerzett kiválóbb tulajdonságok még újabb keletüek, az eredeti természet vad küzdelmeibe visszavetve, alkalmasint vagy elpusztulnának, vagy pedig ivadékaik közül idővel csak olyan egyének maradnának fönn, a melyekben a nemes tulajdonságok már csak fogyatékosan, vagy egyáltalában nem mutatkoznak.

A miket eddig mondottam, nagyrészt már általánosabban ismeretesek. De talán kevésbbé vált még köztudattá az, a mit — éppen a fönnebbiekből kiindulva — a második fejezetben fogok előadni.

II.

Mióta *Darwin* munkái révén *a létért való küzdelem* és *természetes kiválasztás* folyamatai pontosabban ismeretesebbekké lettek és e hypothezissel meg lehetett magyarázni a magasabb állat- és növényfajok keletkezését a legalsó szervezetekből (persze megszámlálhatatlan, talán milliónyi esztendők óriási folyamán át)

azóta ezekkel a kifejezésekkel nagyon szeretnek mindenfelé dobálózni olyanok is, a kik a természettudományok tömérdek vívmányán még futólag sem birnak végigtekinteni.

Egyik igen általános balhit abban áll, hogy *minden fajnak a létért való küzdelemben okvetetlenül tökéletesednie, nemesednie kell.* A ki csak egy kicsit is belepillantott azoknak az igazságoknak a közepébe, a melyeket a palæontologia tár elénk, ugyancsak meggyőződhetett az ellenkezőről! Terünk nem engedi, hogy százával soroljunk fel példákat. De tekintélyes adathalmaz nélkül, egy-két alkalmas példa révén is átérthetjük az idevágó viszonyok minőségét.

Réteink és nedves altalajú területeinken majdnem kiirthatatlan gaz *a mezei zsurló (Equisetum arvense).* Valóságos plebejus Flóra gyermekei közt. A hol a tapasztalt gazda meglátja, többé vagy kevésbbé kedvetlenül, de semmiféleképen sem hízelgő módon fog róla nyilatkozni, mert veszedelmes módon megrontja a takarmányt. Vannak egyéb zsurlófélék is, de mind alacsony, törpe faj.

Már pedig volt idő, mikor a zsurlóféle növények csillaga folyvást emelkedőben volt. A létért való küzdelemben egyre hatalmasabb Equisetaceákat hozott létre a természetes kiválasztás. A kőszén- és Keuper-formácziók *Calamites*-fajai jókora fák voltak, melyeknek különféle részei megmaradtak a föld gyomrában, de magukat a tekintélyes élő alakokat a létért való kiválasztás nem iktatta a föntartandó fajok közé.

Azután ugyanaz a folyamat, ugyanaz a létért való küzdelem kezdte a szerencse kerekét megfordítani. A későbbi viszonyok közt a zsurlók satnyulásnak indultak, a mit úgy kell érteni, hogy a hatalmasabb és nagyobb individuumok elpusztultak *és az egymásután következő generácziókban már csak a törpült fajok tudtak megmaradni. Ezek alkalmasabbak voltak arra, hogy a velük ellenséges faktorok közt szívósan kitartsanak. A zsurlókat tehát a létért való küzdelemből kifolyó természetes kiválasztás eltörpítette.*

Számtalan esetünk van arra, hogy egykor élt igen hatalmas és igen kifejlődött szervezetű alakok a létért való küzdelemben

nemcsak hogy nem lettek még erőteljesebbekké, hanem éppen ellenkezőleg egészen elpusztultak, úgy, hogy most már csak megkövült maradványaikból tudjuk meg egykori uralmukat. A mammuttól kezdve lefelé az állatvilág lépcsőjén, de éppen úgy a növényvilágban is, ezer és ezer kihalt, elpusztult forma tárul a kutató emberi szem elé.

Erre azt szokták mondani, hogy az ilyen kihalt fajok kiválóbb, magasabb rangú szervezetek előtt voltak kénytelenek meghátrálni és ezeknek engedték át a küzdelem terét.

Ámde ez is tévedés! Mert mindenféle eset lehetséges. Lehet ugyan, hogy valamelyik szervezetet egy kiválóbb, tehetségesebb faj győzi le, *de épp úgy lehetséges, hogy a legkiválóbb és legtökéletesebb szervezetű fajok a létért való küzdelemben éppen az élő lények legprimitivebb formái előtt kénytelenek meghátrálni.*

Például idézhetjük a *kaliforniai szőlőbetegséget.* A baj, mely a legutóbbi jelentések szerint Kaliforniában az első infekciófolttól már 80 kilométernyire szivárgott szét és 12,000 hektár első minőségű szőlőültetvényt tett tönkre, kétségen kívül baktériumbetegség. Ha az emberi munka nem fogja a bajt leküzdeni tudni, vagy az elpusztított területeket idővel újból beültetni, akkor a szőlő az illető területről elpusztul egészen. *A magas fejlettségű szőlőfajokat tehát a szerves élet legalsó lépcsőjén álló kezdetleges mikroszervezet — egy nyálkagomba, mely tulajdonképpen még a szorosabb értelemben vett baktériumoknál is tökéletlenebb szervezetű — győzi le a létért való küzdelemben.* És eddig minden szőlőfajta elpusztult ott, ha az a nyálkagomba megtámadta.

Még számos hasonló esetet idézhetnénk, melyekben a legprimitivebb szerves lények a legmagasabb rangú állat- és növényfajokat irtják ki.

Tehát egyáltalában nem áll az, hogy a létért való küzdelemben a magasabb, kiválóbb és tökéletesebb szervezetű fajok győznek a tökéletlenebbek fölött, mert akárhányszor éppen megfordítva áll a dolog.

A létért való küzdelem és a természetes kiválasztás ugyanis nem valami kitüzött ideális czél szerint történik, hanem egyszerűen

a különféle körülmények találkozásának eredménye. Lehet benne haladás éppen úgy, mint visszafejlődés.

Valamely irányban való folytonos és biztos haladás, egy kitüzött magasabb czél felé való következetes közeledés csakis szellemi tevékenységnek, öntudatos idegműködésnek lehet eredménye. Újra mondom: «*biztos* haladás.»

Mert haladás ugyan vaktában is történhetik, de biztosítani csak czéltudatos szellemi működés útján lehet.

Ha ez így van, *joggal az a kérdés merül föl, hogy az embernek haladása, tökéletesedése a létért való szabadjára hagyott küzdelemben, a természetes kiválásban, nincs-e szintén visszaesésnek kitéve?*

Az emberi ismeretek, a tudomány segédeszközei, a technikai vívmányok, általában a külső körülmények egy része, melyek közt élünk, határozott előremenetelről tesznek tanuságot. Másik kérdés az, *hogy maga az ember, az ő szervezete, egészsége, megelégedése, idegrendszerének állapota, átlagos életkora szintén haladnak-e, vagy pedig hanyatlanak?*

Ebben a tekintetben a *statisztika* van hivatva mértékadó feleletet adni. Persze az is kérdés tárgya lehetne, vajjon az ember, tekintet nélkül a jövőbeli hanyatlásra, megüti-e most azt a mértéket, melyet aránylag szerény igények mellett jogunk lenne megkívánni? Ebbe a kérdésbe nem bocsátkozván bele, csak azokra a tényekre fogom a figyelmet fölhívni, melyeket a különféle statisztikai adatok terjesztenek elénk. Az emberek átlagos életkora már huzamos idő óta csökkenőben van. (? Szerk.) Hogy a testi fejlettség satnyuló félben van, erről a katonaállítások tanuskodnak. Az idegrendszer hanyatló épségét a tébolydák adatai és a bűnesetek számának növekedése mutatják, mert ezeknek a bajoknak szaporodása sokkal nagyobb, mint magának a népességnek szaporodása Európa államaiban.

Pedig az egészségügyi állapot érdekében évről-évre több történik; a betegségek elhárítása, a betegségek gyógyítása sokkal kedvezőbbekké tették a körülményeket — persze *csak ebben a tekintetben* — mintsem valaha voltak.

És mégis! A fényes külső viszonyok közt szervezetünk, egészségünk, idegrendszerünk, életkorunk (? a szerk.) mind rohannak lefelé a lejtőn.

Fönnebb említettem, hogy ez a természet törvényeivel semmiképpen sem ellenkezik. A létért való küzdelemben a satnyulás és a tökéletesedés egyformán lehetségesek. Hogy pedig nálunk a létért való küzdelemnek és a természetes kiválasztásnak nem sok akadálya van, azt alig szükséges bizonyítgatnom. A törvények ebben a tekintetben az egyéni törekvéseknek nem nagy gátot vetnek; a legtöbben, ha holmi főben járó paragrafusba nem ütköznek, utóvégre is azt teszik a magánéletben, a mi nekik tetszik. A küzdelem pedig, ez tagadhatatlan, egyre hevesebb lesz, minél sűrűbbé válik a lakosság. A természeti kiválás mellett azok jutnak érvényre és azok biztosítják maguknak az előnyöket, a kik az adott viszonyok közt leginkább tudnak alkalmazkodni. Mivel pedig a szervezet — a statisztika szerint — minden generáczióval satnyább lesz (? a szerk.), ennélfogva úgy látszik, hogy az egészségtelenebb szervezetek jobban tudják magukat érvényesíteni a létért való küzdelem mai formájában. Ámbár ez lehetetlenségnek látszik, tulajdonképpen még sem az. Mert bizonyos, hogy minél hevesebb a mindennapi kenyérért, a pénzért, a hivatalért való dulakodás, annál valószínűbb, hogy csak a legizgékonyabb, legbirvágyóbb és a legambicziózusabb példányok fognak maguknak sokat megkaparítani. De hát ezek a tulajdonságok kóros szervezetnek, vagy legalább betegesen izgatott idegrendszernek tulajdonságai, mely a pénz és hatalom elnyerhetésére beteges makacssággal irányozza minden tettét és minden gondolatát. Alig lehet kétségünk azon, hogy már huzamosabb idő óta az épebb szervezetű és normálisabb, nyugodtabb idegrendszerű egyének egyre jobban a háttérbe szorulnak, a mi egyenlő értelmű avval, hogy pusztulnak.

És nem csupán azoknál a pályáknál van így, a hol a fej dolgozik a maga furfangjaival, hanem ilyenforma az állapot a testi munkával foglalkozóknál is. Akárki észrevehette, hogy a lázas gyorsasággal dolgozó, az ú. n. «fáradhatatlan» munkások, a kik gyorsabban, többet és tovább dolgoznak, mint a többiek, nem éppen a

legépebbek (vagy idegrendszer, vagy egyéb szervek tekintetében). És aránylag korán szoktak náluk bizonyos kóros jelenségek mutatkozni. Izgatott munkásságuk tehát beteges szervezetnek szüleménye; — és mégis nekik van legtöbb kilátásuk a családalapításra, mert ők keresnek legtöbb pénzt.

Még az iskola is ilyen irányban segít, s épen ebben rendkívüli veszedelem rejlik.

Annyi mindenfélét igényel most még a középiskola is, de még aránytalanabbúl a főiskola — *a fejletlen ifjú agyvelőtől*, a mennyit legfölebb a tökéletesen megérett férfi agya bírna el — és az sem egyszerre! Ennek az a vége, hogy a tanintézetekben azoké marad a babér (a protekcziótól eltekintve), *a kiknek idegrendszere túlkorán és így nem normális módon érik.*

Valóban, az idegeknek nem rendes izgékonysága kell most már ahhoz, *hogy egy tanuló majdnem annyit tudjon, mint valamennyi tanára.* Mert a tanári, különösen a főiskolai tanári állásnak veleszületett betegsége az, hogy nincs tekintettel arra, miszerint a tanuló és hallgató azon a bizonyos tantárgyon kívül még egy egész sereg másik tárgygyal is kénytelen megbirkózni.

A vége a dolognak az, hogy csak a «zseniális» ész bir a túlságig fokozott igényeknek egészen megfelelni. Ámde a lángész, az idegélet búvárai szerint, közel áll a betegséghez.

Ha mindezeket összefoglaljuk, úgyszólván természetesnek látszik, hogy a statisztika évtizedről-évtizedre kedvezőtlenebb adatokat kénytelen kimutatni. Csak már egyszer azok ébrednének ezeknek az égbekiáltó bűnöknek tudatára, a kiktől eme hajmeresztő állapotok orvoslása függ. Sajnos azonban, hogy éppen azok, kik a romlás haladását látják, nem tehetnek ellene semmit, mert azok, kiknek intézkedési körébe vágna az orvoslás, *nem akarják látni.*

A fönnebbiek folytán, mivel a megélhetés egyre nehezebb lesz, és a küzködésnek egyre izgatottabb vehemencziával kell a jövőben folytatódnia, valószinű, hogy az utánunk következő nemzedékek életviszonyai még jobban megkínozzák a testi szervezetet, és még inkább arra fogják csábítani a túlnyomó részt, hogy szédelgéssel, csalással iparkodjanak átlopózkodni a fokozódott nehézsé-

geken; és így egyrészt a testi, másrészt az erkölcsi satnyulás, melyeknek ma is szemtanúi vagyunk, a jövőben még fokozódni fognak.

Mert sehogyse felejtsük el, hogy a létért való nyers küzdelemben (ha az emberi társadalomban is erre az őstermészeti faktorra bízzuk a dolgaink alakulását) nem éppen az az elem fog győzelemre kerülni, mely a nemesebb emberi czélok megvalósíthatása végett óhajtandó volna.

Ez a prognózis persze arra az esetre nézve áll, hogyha a külső körülmények, a társadalmi viszonyok, ugyanazok maradnak, a melyek ma, és a melyek közt — miként láttuk — főképpen azok az egyének győznek, a kik kevésbbé felelnek meg az emberről alkotott ideális mintánknak.

A dolog tehát úgy áll, hogy az ember az emberiség számára tűzött ugyan ki eszményi czélt, de *a magukra hagyott* természeti faktorok ilyen czél felé nemünk hajóját nem irányítják; legkevésbbé pedig a politikai állapotok, melyekről persze itt nem beszélhetünk.

A természetben csak fizikai hatalmak dolgoznak. Az emberi eszmények pedig csak igen gondos észmunkával és határozottan kiszabott útak mellett érhetők el; a «*laisser faire*» mellett, mikor majdnem mindenki csak azon dolgozik, hogy minél több embertársát — a hogy a kedvelt szólásmóddal mondják — «becsaphassa és lefőzhesse», *a természetes kiválasztás* azokkal a czélokkal, melyeket az emberi társadalom számára ki szoktunk tűzni, homlokegyenest ellenkező irányban dolgozik.

Olyan folyamat ez, mint a minőt szántóföldjeinken látunk. Ha bizonyos czélokra *nemesített* kulturnövényeink magvait minden előkészítés és szántás nélkül szórnók el a földön és ha a kapás növényeket nem ápolnók mesterségesen és nem óvnók a gazoktól, a parazita gombáktól és a rovaroktól, akkor a létért való küzdelemben el fognának bukni; a paraj, az aszat s a többi gyom együttesen győzedelmeskednének fölöttük.

Mert a természetben a paraj, az aszat és a többi gyom megannyi önczél, mely érvényesíti magát; az emberi magasabb czélok

azonban a létért való küzdelemben nem, hanem csak *mesterséges* ápolás útján szoktak érvényre jutni.

Erre már most azt kérdhetné az olvasó, vajjon lehetséges-e az ember testi és morális állapotát jobb irányba terelni? — Utóvégre is, fizikailag nem lehetetlen; ámde ahhoz az állapot fölismerése és ebből kiinduló — *akarat* kell! Még pedig nem ember akarata, hanem soké közösen. Tanítók, anyák! igyekezzetek felismerni a bajt, és akarjátok javítani! *Magától* az irány nem fog jobbra fordulni s a munka annál nehezebb lesz, minél tovább tart az elfajulás.

Budapest. *Sajó Károly.*

A BERLINI NŐI KONGRESSZUS. *

Mult hó 20-dikán vette kezdetét a berlini városháza dísztermében a nemzetközi kongresszus, mely a női munka s a női törekvések kérdését tárgyalta. Ez alkalommal a világ minden részéből összegyültek a nők, hogy jogi s társadalmi helyzetöket megbeszéljék, s hogy sorsukon javítva, az emberiség javát is előmozdítsák.

A nő állása ma lényegesen különbözik az ókorbeliétől, mert a mai modern társadalomban a nő jogi helyzete igen kifejlődött, mivel az más leány korában, más ha férjhez ment s más ha özvegy lett. Ma már nem lehet a női kérdést azzal elütni, hogy a nő érvényesítse magát úgy, a hogy tudja, s annyira, a mennyire képes; de csak a családi tűzhely körül.

A mai közgazdasági helyzetben s a jelenkor felfogásának, nevelési irányának és sokszor a családban előforduló különleges viszonyoknak megfelelőleg a nők igényei s törekvései tágabb körre vannak utalva, mint a mult századokban, midőn a nem eléggé fejlődött forgalmi viszonyok a legtöbb esetben, a család összetartozandóságának érvényesülése mellett, kikerülhetővé tették, hogy a gyenge nő sokszor leány korában mint fentartó és mentő szerepeljen. Pedig ma erre vajmi sok a példa.

A változott viszonyok tehát igazolják azt a törekvést, mely a berlini nemzetközi női kongresszuson kifejezésre jutott és úgy a külföldön, mint hazánkban napról-napra tért hódít.

Hogy ez a törekvés érvényesülését azon szűk körben keresi-e,

* A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztályában tartott előadás.

a mely eddig a tanítói, a távirói s póstatiszti, a kereskedelmi szakma némely teendőiben meg a kézi munka terén volt biztosítva, vagy pedig a tudományos pályára átcsapva óhajt magának biztos jövőt s existentiát teremteni: ez nem dönti meg a lényeget, mely röviden abban fejezhető ki, hogy a nőnek férj és vagyon nélkül is meg kell tudni élni, még pedig társadalmi állásához, méltóságához s azon szerepkörhöz képest, mely a világrendben elismerve vagy tagadva, de mindenkor feltétlenül megillette.

Az az előitélet, mely a tudós nővel szemben ma még megnyilatkozik korántsem érdemli meg azt, hogy vele valami nagyon komolyan foglalkozzunk. A kétkedők, ha látni fogják, hogy a művelt, tanult és képzett nő is csak olyan boldog feleség, csak olyan gondos házi asszony és csak olyan, vagy még gyengédebb anya, mint az a régi s egyszerű társadalmi viszonyok közt élt ó- és középkori, de minden műveltség nélküli nő: meg fognak hódolni az új iránynak s szégyenkezve fogják mentegetni vallott elveiket.

A nő mindenkor tiszteletre méltó volt, ha mint feleség és anya a reá hárult kötelességeknek és nagy feladatoknak szeplőtelen tisztasággal, híven s önzetlenül megfelelt. Tiszteletre méltó lesz ő ezután is, ha az élet küzdelmeiben mint önálló gazdasági s társadalmi tényező fog fellépni, hogy megszerezze s biztosítsa magának, a mire joga van: azt a munkakört, mely a megélhetést nyujtja, feltéve, hogy eljárásában a becsület és erkölcs lesz hű szövetségese.

Hogy a berlini kongresszus, a mely mindennemű határozathozataltól tartózkodott, minő keretben mozgott, arról a következő vázlatos adatok szolgáljanak felvilágositással.

A munkakör tulajdonképen két részre oszlott. Az egyik a nyilvános értekezésekre s a másik a szakosztályi tanácskozmányokra szoritkozott; azonban külalakját tekintve, a kettő között különbség nem igen volt.

Az értekezéseken Morgenstern Lina, Raschke Mária, Bieber-Böhm Anna, Ichenhäuser Eliz, Schönflies Rozália, Strahl Katalin, Herrmann Laura, Proelss Sera, Schwerin Jeannette, Witt E., Cauer Mina, Augspurg Anna, Stritt Mária, dr. Schirmacher Kata és a

szakosztályi üléseken: Schwerin Jeannette végezte biztos kézzel az elnöki teendőket.

Az értekezéseket és tanácskozásokat tüzetesen és kimerítően ismertetni nem lehet feladatom, hisz a kongresszus évkönyvében ki-ki meg fogja találni mindazt, a mi ott történt; nagy vonásokban azonban ecsetelhetem az eseményeket, de arra kérem a nagyérdemű hallgatóságot, hogy szavaimat csak bizonyos fokig vegye hitelt érdemlőknek, mert az ily tanácskozmányokról nyujtott képet mindenkor befolyásolják azok az egyéni impressziók, melyeket a résztvevő önkéntelenül szerez.

Nem lehet tagadni, hogy a kongresszus elé bizonyos aggodalommal néztek, mert a női munkakérdésben a nagy német birodalomban az eszmék nem egységesek, hanem két részre oszlottak. Az egyik párt a kérdéssel általában, a maga egészében: társadalmi, nemzetgazdasági s politikai szempontból foglalkozik, s ezért mindenre kiterjeszti figyelmét, a mi az elemi oktatástól a legfelsőbb kiképzésig előfordulhat; míg a másik mindentől eltekint és az ügyet első sorban gazdasági kérdésnek veszi s erre alapítja törekvését.

Ezen aggodalom vonult végig a női kar által előadott hymnus után Morgenstern Lina megnyitó beszédén, a ki a kongresszus létrejöttének ecsetelése mellett finom tapintattal emelte ki, hogy habár a kongresszus ellenei főleg a nők körében voltak találhatók, mégis a felvilágosodott férfiak körében az eszme kellő pártolásban részesült.

A napirendre áttérve, Stritt Mária a női törekvésekről tartott értekezésében úgy találja, hogy az elméleti fejtegetések inkább csak zavart okoztak. A gazdasági viszonyok átalakulása és a találmányok maguk után vonták a női munkakérdés felvetését s a Lette egyesület és a német nőegylet érdeme, hogy az általok megindított törekvésekkel s a felállított szakiskolákkal új kereseti forrásokat nyitottak a nők számára. A nő, szerinte, a harczot a férfiakkal a munkásság terén csak úgy veheti fel, ha egyenlő képzésben részesül. A baj abban rejlik, hogy a kormányok a férfiakkal szemben a nőket háttérbe szorítják a képzés terén, de bízik a jövőben,

mert három évvel ezelőtt Karlsruheben már megnyilt a nőgymnasium. A viszásságot növeli az is, hogy az előkelőbb hölgyek a mozgalomtól távol maradnak. A nők nehéz erkölcsi és jogi helyzetének ismertetése után a nők szavazati jogára tért át, melyet némely államokban oly szerencsésen oldottak meg.

Dr. *Melik Beglarjanc Margit* az orosz Arméniában létező állapotokat elég kedvezőeknek tüntette fel. *Dr. E. Müller* kisasszony Koppenhágából a dán nőegyletek működéséből kiemeli, hogy azok vezetői az ügy érdekében mindent elkövetnek ugyan, de a községi ügyekben való szavazatjogot a nők részére nem tudták kivívni. Náluk az aristokratia s a munkás osztály nőtagjai a mozgalomtól távol állnak. Az egyetemeket látogathatják, de a lelkészi s az ügyvédi pályára nem léphetnek. Az iskolaügy terén még a fiugymnasiumok előljáróiul is alkalmaztatnak.

Ormiston Chanut asszony felszólalása után *Suoad* kisasszony a teljes egyenjogosítást és a béketörekvések támogatását kivánta. Pontounié Pierre asszony értekezésében hangsúlyozza, hogy Franciaországban a nők a községi szegényügyeknél, a betegsegélyző pénztáraknál és a biztosító intézeteknél nyernek alkalmazást. Tág tér nyilik számukra a postánál, a távirdáknál és a vasutaknál.

Grippenberg Alexandra bárónő a finnlandi viszonyokat eléggé kedvezőknek jelzi és felhívja a német nőket, hogy egyleteik kebelébe minden állású nőt vegyenek fel, mert nem szabad felejteni, hogy a női kérdés nem politikai, hanem első sorban közgazdasági. *Haigthon* asszony Hollandiából zokon veszi, hogy náluk a nők az ügyvédi gyakorlattól el vannak tiltva. A tanítónők helyzete annyiban kedvezőtlen, a mennyiben a községek belátásától függ, hogy kivánnak-e női tanítót alkalmazni. Dr. Paolina Schiff közli, hogy Olaszországban a nők a női érdekek ápolását a gyermekmenhelyek létesítése és az iskolából kikerült gyermekek tovább képzése és egészségügyi előadások rendezése alakjában gyakorolják. A községek által alkalmazott tanítónők állása alárendelt, de már az állami kötelékekben levő főtanítónők, a kik egyetemi tanulmányokat végeztek s a szokásos «tanár» czímet viselik, egyenlő rangban vannak a férfiakkal. Az olasz nőegyletek szövetsége a

nemzetközi kereskedelmi békebiróságok létesítésén fáradozik, melynek női tagjai is lennének s állandó választmányt tart, hogy ez a parlamenthez beadványokat készítsen a nők érdekében. Felszólalását *dr. Montessori Mária* támogatta. Az általános osztrák nőegyesület részéről *Schlesinger Eckstein Terézia* az ausztriai állapotokat a németekéivel mondotta azonosnak s különösen a közegészségügyi rendészet kérdésében követelt körültekintőbb és hatékonyabb intézkedéseket.

A tárgyalások második napján *a gyermekkertek és menedékhelyek* kérdésének megvitatásánál *Goldschmied* Henriette a családi s népnevelés mintájakép Fröbel törekvését jelölte meg, a ki biztos kézzel mutatta meg az útat, a melyen haladva a nők a mai társadalmi bilincsekből kiszabadulhatnak és a férfiakkal egyenjogosíthatók. A Förbel-rendszer főfeladatának tartja az előkészítést az anyai kötelességek teljesítésére s ezért az előkelőbb társadalmi állásban lévőknek a gyermekkerteket nagyobb figyelemben kellene részesíteniök, mert itt a társadalmi osztályok közt fenálló előítéletek leküzdésére ki-ki a legjobb alkalmat nyeri. Nézete az, hogy a mint az ifjak kötelezve vannak egy évig a hadsereg kötelékében szolgálni: épen úgy a fiatal leányokat is kényszeríteni kellene a gyermekkertekben való közreműködésre. A Fröbel-féle törekvések elterjedésének ismertetése után behatóan foglalkozott a közerkölcsiség és iszákosság kérdésével.

Tschabanovné mint orosz kiküldött ecsetelte azon intézkedéseket, a melyeket az orosz kormány tett, hogy a nők önállóságra tegyenek szert és állami szolgálatot nyerhessenek. *Ey-Porto Lujza* kisasszony a spanyol és portugal nők helyzetét vigasztalhatatlannak tünteti fel, mert náluk a kongresszuson kifejezésre jutott törekvésekről szó sem lehet a nők közönyössége s a képzés teljes hiánya miatt. Hogy ez minő fokú, erre nézve felemliti, hogy egy fiatal hölgytől, ki Párisból hozatta ruháit, azon kérdésére, hogy Páris hol van; nem kapott feleletet, mert nem tudta; azon kérdésére pedig, hogy Krisztus mikor született azt a választ nyerte «e század elején» s hol: «Lissabon mellett». És ha vannak is Portugalban egyetemi képzettségű nők, kik nyilvános állásokat töltenek

be, mégis az előítélet állja útját a női kérdés előbbre vitelének. Takarékpénztáraik nincsenek, de annál fejlettebb a koldulás. A női irodalmi termékek közzétételéhez a férj beleegyezése szükséges, de ha ezt nem lehet elérni, hatósági segély vehető igénybe. A nő vagyona felett a férj rendelkezik. Mindazonáltal a nép köréhez tartozó nők sokkal szabadabban mozoghatnak, mint az előkelőbbek. *Miss Park* Glasgowból a szóban forgó intézetek jótékony hatását adta elő Skóthonban, míg *Plothow* Anna a németországi állapotok ismertetésében utalt arra, hogy 60 német város s több község huszonhárom leány és fi-gyermekmenhelyet tart fenn, hogy egyedül Hamburgban 15 ily intézet létezik. *Dr. Schmid* Aurel pedig a menhelyek működésében a család és az iskola közé eső tevékenységet lát s ezért az eszmét pártolandónak találja.

A délutáni szakosztályi gyülésen *Miesner Erzsébet* a «német nő a népiskolában» című értekezésében bizonyos büszkeséggel emelte ki, hogy Németországban tanítónők már a XV. században működtek, mert a németek már ekkor öntudatára jutottak annak, hogy a leányokat nőkkel kell neveltetni és hogy a nőknek befolyást kell nyerniök a fiúk nevelésére is. A harminczéves háború alatt és után ezen irányzatban s általában a népiskolai rendszer kifejlődésében pangás tapasztalható. Később az állam gondoskodott a tanítók kiképzéséről, de a tanítónők magán úton sajátíthatták el a szükséges ismereteket. 1825-ben Poroszország tanítónőinek száma 704 volt, s ez 1861-ben 1755-re emelkedett. A 70-es években kezdődött csak a rohamos emelkedés, mert míg 1879-ben 5089-en, addig 1895-ben 9309-en voltak a nőtanítók, kik közül egyedül Berlinre 1200 esik. A tanítónők legnagyobb javadalma 2600 márka, míg a tanítóké 3800. Hogy tehát a tanítók és a tanítónők helyzete közti különbségek elenyésztessenek: a tanítónők körében mozgalom indult meg az iránt, hogy az állami gondoskodás a tanító s tanítónőképzés tekintetében egyforma legyen; hogy a nőtanítók nagyobb számban alkalmaztassanak, hogy a leányosztályok kizárólag s a vegyeseket felerészben nők vezessék; hogy egyenlő kötelességeknek egyenlő jogok s egyenlő fizetések feleljenek meg; hogy a tanítónők üléssel s szavazati joggal birjanak az

iskolai előljáróságokban, a bizottságokban és hogy női tanfelügyelők is alkalmaztassanak. E törekvéseket igazolttá teszi az, hogy tulajdonképen a nő hivatása a nevelés, mert ő mindazon gyengédségeket megőrizte, melyeket a férfi az élet küzdelmeiben elvesztett. Nem szabad egyébként kicsinyleni a tanítónők működésének társadalmi fontosságát, hisz ők a jobbmóduak soraiból kerülvén kiképesek csak az egymással sokszor merev ellentétben álló néposztályok közt a békés együttműködést létrehozni.

Tchebchew Dimitriev az orosz nő viszonyát az elemi iskolához ecsetelte, *Haager Margit* a fennálló felsőbb tanintézeteket tárgyalta, a melyeket igen elitélt s az egységes iskolák érdekében szállt síkra. *Hermann Laura* a felsőbb leányiskolákkal s a tanítónőképzéssel foglalkozott. Amazok ma tulajdonképen csak felsőbb elemi iskolák s ezért mindenkép arra kell törekedni, hogy azok feladatuknak tényleg meg is feleljenek. E mellett a felsőbb reáltanodák megnyitását a nők részére szintén kivánatosnak jelzi. *Dupont Paulina* igazgató-tanítónő a pædagógiáról értekezvén, kiemelte, hogy a vezetése alatt álló párisi tanintézetben a növendékek egyéni szabadságát nem korlátozzák, büntetéseket nem alkalmaznak s csakis a barátságos figyelmeztetéssel hatnak. Nézete szerint épen úgy, a hogy a büntetést mellőzték, ki kell küszöbölni a jutalmazásokat is, mert mindkettő ferdeségekre s viszásságokra vezet. *Miss C. J. Dodd* előadása az angol iskolai ügyről tisztán mutatta, hogy Angliában a tanítónők jobban vannak javadalmazva, mint Németországban, hogy ott fiúiskolákban is találnak a nők alkalmazásra, sőt hogy a női tanfelügyelők sem ritkák. *Schliemann E.* kisasszony a párisi német tanítónők (egyesületének) működését ismertette. Franciaországban a német tanítónők nem birnak megfelelő fizetéssel, mert az állást keresők nagy száma nyomasztó hatással van, s minthogy a német tanítónők Franciaországot főleg azért keresik fel, hogy magukat a franczia nyelvben tökélesítsék: ott a tanítónőknek nem annyira megélhetési, mint inkább tanulmányi tér nyilik. Ezután *Castner Elvira* a németországi gyümölcstermelési és a kertészeti iskolák helyzetéről, berendezéséről s czéljáról nyujtott tájékoztatást.

A harmadik napon került a sor a gymnasiumi, az egyetemi s a művészeti tanulmányokra. Az első felolvasó *Preuschen Tellmann Hermina* a kérdés harmadik tételének bonczolgatásánál hangsulyozta, hogy habár ma még például a festeni tanuló leány sokszor nem egyéb, mint eszköz a mester kezében, hogy magának palotaszerű műtermet építhessen, mégis észlelhető a viszonyoknak bizonyos javulása. Csak Rómában nyilik a nőknek alkalom az állami intézetben való tanulásra, másutt nem. Noha sokat kell még a férfiak előitéletével küzdeni, mégis van reménysége, hogy a mostani leányok helyzete kedvezőbb lesz, mint a minő elődeiké volt, s hogy el fog érkezni az az idő, mikor nem fogják többé kérdezni, hogy a művész férfi-e vagy nő? *Bistram Ottilia* kisasszony a karlsruhei gymnázium ismertetése után a gymnáziumi és egyetemi tanulmányok megengedését kivánja a nők számára, a kik nem lehetnek mind tanitónők, ápolónők és háziasszonyok. A fiú- és leánygyermekek nevelési költségeinek egybevetése kétségtelenné teszi, hogy a nők tényleg nem is birhatnak nagyobb képzettséggel, mint a minővel birnak. A karlsruhei gymnasium részére nem kér külön jogokat, mert álláspontja, hogy ugyanazon jogok ugyanazon kötelezettségűkkel is járnak. Növendékeinek száma 22. Közülök 16 protestáns, 5 katholikus és 1 izraelita. *Rösslerné* Bécsből az osztrák viszonyokat a németekéivel hasonlóknak találja. A bécsi leánygymnasium növendékei csak két év mulva tesznek érettségi vizsgálatot és ekkor fog eldülni az a nagy kérdés, hogy Ausztria követni akarja-e Magyarország példáját, hol a tudományegyetem csarnokait a nőknek már is megnyitották. *Dr. Schirmacher Kata* abban a véleményben van, hogy a nőknek a felsőbb kiképzésre és az egyetemi tanulmányokra ép oly szükségük van, mint a napi kenyérre, de a kérdés megoldását csakis a férfiakkal való egyetértés alapján véli lehetőnek. A nők a felsőbb tanintézetekben a férfiakkal vannak állandó érintkezésben s bennök a növekedés egyik factorát fogja fellelni, míg az egyetemen a férfi fogja a nőben a cultura egyik tényezőjét felismerni. Ezért az egyetemi tanulmányoktól azt várja, hogy alapos képzésre fog alkalmat nyujtani, hogy az lehetővé fogja tenni az életviszonyok helyes megismerését, hogy a mainál nagyobb egyetértés fog

kifejlődni, s hogy a női érdekek az élet minden viszonylatában fognak érvényesülni. *Rickert* kisasszony Chicagóból felemlíti, hogy Amerikában 190 felsőbb iskola van a nők számára, a melyeket mintegy 60 ezren látogatnak. Ma már Amerikában természetesnek és magától értetőnek tartják, hogy a nők is tanulnak. Mint fontos tényt hozta fel, hogy a felsőbb tanulmányokat végzett nők a válóperekben soha sem szerepelnek. *Schaffé E.* kisasszony az orosz női tanfolyamokat az egyetemen adta elő. *Dr. Alexander Bernát* a budapesti leánygymnáziumot ismertette, mely a figymnáziumokkal minden tekintetben egyenlő niveaun fog állni. Erre *Marsich Róza* a nőképzést vázolta Magyarországon, kiemelvén, hogy a népnevelésre fordított összes kiadásoknak mintegy kétötödét fordítjuk leányiskolákra, hogy az elemi népiskolákban mintegy 4 ezer, s a polgári iskolákban 584 tanítónő működik. Magyarország a régi időben különleges helyzeténél és viszonyainál fogva nem tehetett annyit a népnevelés érdekében, mint a mennyit szükségesnek ismert fel s csak a legutóbbi évtizedekben jutott abba a helyzetbe, hogy törekvéseiben is csatlakozzék az európai kulturállamokhoz. *Moszczynka-Krepcka* Izabellát, ki a lengyelországi egyetemi s felsőbb leányiskolai állapotokat vázolta, *dr. Rabynovitsch Lydia* követte a pensylvaniai női-orvosi szaktanfolyamról tartott előadásával, melyben élénk szinekben ecsetelte, hogy nem is oly régen, 1850-ben, midőn a College of Pensylvaniát megnyitották a nőknek, az orvosi szakmára való bocsátását oly ellenszenvvel fogadták, hogy nem akadt pap, ki a megnyitásnál imát mondjon. A helyzet kedvezőbbé az észak és délamerikai államok harcza alatt vált, midőn 3—4 ezer női orvos teljesítette nehéz kötelességét. Náluk a nők az orvosi facultáson tanszéket is nyernek és gyakran állanak kórodák élén. *Miss Dodd* jelentése után a skót viszonyokról, Bosznia egyetlen államilag kinevezett női orvosa *dr. Krajewska Theodora* vette át a szót. Egyenruhában jelent meg, s helyzetének és rangjának tüzetes megjelölése mellett kiemelte, hogy őt a bosnyák kormányzat azért hívta meg, hogy a mohamedán nőknek segélyt nyujthasson. Értekezését az alsó-tuzlai orvosi praxis vázolásával zárta be.

A negyedik napon a nők szerepkörét a kereskedelem és az

ipar terén tárgyalták. Az első szónok *Schlesinger Eckstein Terézia* volt és a bécsi munkásnők értekezleteit és azoknak szomorú helyzetét ismertette. E szerint a megejtett vizsgálat során 35 ülésben 300 munkásnőt és 14 vállalkozót 37 iparágból hallgattak ki. Eredménye ennek az volt, hogy megállapították annak szükségét, hogy az ipari felügyelet szigorúbbá tétessék, hogy ez a házi iparra is kiterjesztessék, hogy női gyári felügyelők alkalmaztassanak, hogy otthonokat létesítsenek a betegségből felépült nők számára, hogy menhelyeket állítsanak az elaggott munkásnők részére, s hogy oly törvényeket alkossanak, a melyek védik a fiatal munkásnőket. *Miss Florence Rontledge* a Women-féle Trade Union küldötte Londonból előadta, hogy a Paterson által 1874-ben alapított egylet czélja a nőknek az ipari egyesületek szervezetében segédkezni és azt az ellenszenvet, a melyet a férfiak a nőkérdésben tanúsítanak leküzdeni. Különösen szép eredményeket értek el Anglia északi részében, hol százezernél több nő tartozik egyesületek kötelékébe és a nyilvánosság mégis kevés figyelmet fordít az ügyre, *Lily Braun* szerint azok a nők, a kik nem a szocial-demokratia alapján állanak, a női kérdésnek csak kicsinyes dolgaival foglalkoznak, mert annak, a ki a kérdést a maga teljes egészében karolja fel okvetetlenül csatlakoznia kell a szocial-demokratákhoz, kik az úgynevezett «hölgy»-kérdést nem ismerik. Ő és társai a leghatározottabban tartózkodnak ugyan a polgári női mozgalmakban résztvenni, de mégis eljött, hogy a kongresszuson beszélje meg a munkásnők helyzetét. Minthogy azonban erre az idő igen rövid, meghivja a megjelenteket, de különösen a külföldieket azon gyűlésekre, melyeket a szocial-demokraták fognak tartani. Ezeken mindenki meggyőződést szerezhet magának a felől, hogy vannak fontosabb kérdések a világon, mint a választói jog és a doktori czim és rang elérése. *Dr. Maria Montessori* a munkadijakat tárgyalva, követeli, hogy a nők ugyanolyan dijazásban részesüljenek mint a férfiak. *Hermann Ágnes* a berlini kereskedői segédnők helyzetének és szervezetének ecsetelésénél hangsulyozza, hogy a németországi kereskedői s ipari segédnők száma a százezret is meghaladja, kik közül csak Berlinre 16 ezer esik; de javadalmazásuk csekélyebb,

mint a férfiaké. A segédnők egyesületének Berlinben 9 ezer tagja van. Feladata segély nyujtása betegség esetén, olcsó lakások és nyaralók közvetítése, felolvasások rendezése stb. Hasonló egyletek vannak még Elberfeldben, Majna melletti Frankfurtban, Hamburgban és Münchenben. Berlinben a kereskedői házakban alkalmazott nők havonkint 100—160 márkát kapnak, sőt vannak igazgatónők, kik 300 márkára is felviszik. Mint pénztárnoknők előnyben részesülnek. Kivánságait abban foglalta össze, hogy az erkölcsi állapotok javítása érdekében a munkásnőknek törvényhozás utjáni védelemre van szükségök, nehogy helyzetöket az előljárók kiaknázhassák. *Vincentné* asszony az «Égalité» elnöknője azon jog visszaszerzése érdekében lép sorompóba, hogy a nők a franczia ipari és kereskedelmi kamarákban, úgy mint azelőtt, üléssel s szavazattal birjanak. Egyébiránt Franczia országban az önálló üzlettel biró nők a kereskedelmi birák megválasztásába befolynak. *Dr. Darzynska* a kereskedelmi akadémia docense kiemeli, hogy a női mozgalomban ki kell terjeszkedni arra is, hogy hivatás nélküli nőknek új kereseti ágak nyittassanak és mindazon bajokon segittessék, a melyek a női munkát kisebb értékünek és ennek folytán rosszabbul javadalmazandónak tünteti fel. *Schönfliesz Rozália* a rigai hajadonok egyesületének egyik alapitója, ezen egylet feladatát abban emelte ki, hogy a leányok korra való tekintet nélkül keresetképesekké tétessenek. Az egylet az első ipari és szakiskolát Oroszországban állitotta fel, a melynek mintájára később számos ilyen iskola keletkezett, hol sokoldalú gazdasági szakképzettségre lehet szert tenni. *Delbanco Berta* a hamburgi nőipariskola szervezetéről s működéséről értekezve felemlítette, hogy ezen tanoda növendékeinek száma rövid idő alatt 36-ról 685-re emelkedett.

Délután sorosztályi ülés volt, melynek napirendjét a pædagógiai kérdések alkották. *Stobbené* a női kézimunkatanitás történeti fejlődésével foglalkozott. Az bizonyos, hogy e nemű munkák már a lovagok korszakában is készültek. A középkorban az Orsolyaszűzek tanitották a gyermekeket ezekre, sőt a hamburgi Synodus szervezeti szabályzata 1526-ban elrendelte, hogy úgy a nagy mint a kis városokban ájtatos asszonyok vezetése alatt isko-

lákat állítsanak, a hol a leányok ne csak a hittant, hanem az olvasást, a kézimunkát és a pontosságot is elsajátíthatják. T. Frigyes Vilmos is pártolója volt a kézimunkának, 1817-ben pedig azt tervezték, hogy a porosz leányiskolákban a kézimunka kötelező tantárgy legyen, de ezt később elejtették, bár annak keresztülvihetőségét a kölni iskola kimutatta. Csak Altenstein miniszter ajánlatára lett az a kötelező tárgyak sorába igtatva. Ámde hiányzott a legfontosabb : a biztos tanítási módszer és a képzett tanerő kellő számban. E bajon aztán akkép segítettek, hogy az egyenkénti oktatás helyett az osztályok szerinti tanítást léptették életbe. A tanterv ma már mindenütt egyforma s az alkalmazott tanítónők kellő képesítettséggel birnak. A tanítást mintagyüjtemények szemléltetésével segítik elő. A hiány legfőkébb túltömöttség s az, hogy nincs mindenütt mintagyüjtemény s szakszerű felügyelet. *Dr. Wurm* azt a kérdést fejtegette, hogy mikép kell a dolognál ülni. Szerinte a gyermekeknek nem szabad mindig nyugodtan lenni, mert az izmok elfáradásával a test is előre dül s az egészséges egyenes testtartást a ferde váltja fel, minek következményét abból lehet megitélni, hogy ezer 14 éves leány közt 887 volt ferde fejlődésű, és hogy Kölnben 439 leány közül 92 kisebb nagyobb, 3 nagy és 7 igen nagy mértékben szenvedett hátgerincz elgörbülésben. A javulást attól várja, hogy úgy otthon, mint az iskolában az ülés tartama leszállittassék, hogy a munkahely fekvésére és a világításra kellő gond és figyelem fordittassék, és hogy a pad kellő távolban legyen. Poroszországban a gyermekek 1364, Amerikában pedig 1029 órát vannak iskolában. Figyelmezteti a szülőket azon felelősségre, mely reájuk hárul, ha gyermekeik egyenes ülésével nem gondolnak. E kérdésnél hosszabb vita folyt, melyben *Blum* és *Miesszner* kisasszonyok vettek részt. Az előbbi azt kivánta, hogy a kézimunkatanítónőket és a szülőket is oktatásban kell részesíteni a helyes ülés felől. Ellenben *Hoffers* az óraközi szünetek okszerű kihasználására utalt.

Miss M. *Clapperton* a gyermekek megfigyeléséről beszélt felemlitvén, hogy psychologiában s az iratokban mindenkor csak felnőttekről van szó. Szerinte a gyermek lelkületével és lelki éle-

tével többet kell foglalkozni, mint a hogy eddig történt, mert a megfigyelés eredményeit a nevelés előnyére lehet felhasználni. Legjobb volna a szülőkből és a tanítókból alakult azon egyletet utánozni, a mely Angliában e czélból létesült azzal, hogy a megfigyelés lehetőségét ne csak előmozdítsa, hanem szakértőket nyerjen meg, hogy az eredmény tudományosan is feldolgoztassék. Az e tétel feletti vitában *Egidy úr* hangsúlyozta, hogy a nevelés oly tudomány, melyet mindenki gyakorol, s a melybe gyermekeinket is bele kell vonnunk, még pedig olyképen, hogy ők maguk is közreműködjenek saját neveltetésükön. De ha ez így van is ovakodni kell a messzemenéstől, mert sokkal jobb a nevelés tudományát a gyermek lelkületén tanulni, mint az elért eredményeket szakférfiaktól tudományos szempontból kezeltetni.

Erre *Bauer Anna* tartotta meg értekezését «Lasset uns eine Grundlage schaffen» czímen. Benne azt kivánja, hogy szóval, irásban s példákkal kell az anyákat annak az eszmének megnyerni, hogy tekintettel a nők törekvéseire gondot fordítsanak arra, hogy az utódok, kik a mai mozgalmak eredményeit élvezni fogják, testileg és szellemileg épek legyenek. Egyszersmind közölte, hogy egy női naptárt szándékozik kiadni, s ezért kéri a megjelenteket, hogy vegyenek részt annak szerkesztésében.

Utána én olvastam a női kézimunkatanitásról az elemi, a polgári s a felsőbb leányiskolákban, a tanitónőképezdében s a magyar királyi állami nőipariskolában. Felolvasásom a fennálló szervezeti szabályokban és miniszteri rendeletekben megállapitott tanterv tüzetes ismertetése volt, a melyből a hallgatóság tiszta képet nyert az oktatás czéljáról és szervezetéről.

Dr. Castner Elvira a gyümölcstenyésztési és kertészeti iskolák ügyét tette ezután szóvá, de állitása, hogy a mű és kereskedelmi kertészet terén a nők a férfiakkal sikerrel konkurálhatnak élénk ellenzésre talált, minek különösen *Engel Berta* Nagy-Surányból és *Schubert-Féderné* adott kifejezést, mire ez utóbbi a nürnbergi női kézimunka s főzőiskola szervezetét ismertette. (Ezután Geissler pædagógiai tételeire került volna a sor, de mert előadója nem volt jelen, a szakosztályi ülés véget ért.)

Az ötödik napon az egészségügy, a jólét, a mértékletesség és az erkölcsiség kérdése volt szőnyegen. *Frances Graham*, Washingtonból, ki a kormány megbizásából jelent meg, a nők helyzetéről az egyesült államokban beszélt, hol az 1880 és 1890-diki népszámlálás eredménye szerint a 30·6 millió nő közül 3·9 millió volt a különféle foglalkozási nemeknél alkalmazva. Közülök az iparra 1.075,525 esik. A cselédek száma 1.667,686. A többiekből 1235 a lelkészi hivatalokban, 888 a hirlapirói-, 208 az ügyvédi, 735 a tanári-, 4555 az orvosi, 337 a fogorvosi, 219 a könyvkiadói, 25,000 a kereskedői, 306 a találmányi s mintarajzolási, 34,517 a zenetanitói pályán működött, 4875 pedig a kormányzat terén nyert alkalmazást. A női tanintézetekben 1892-ben 140,053 hallgató iratkozott be, kik közül 23·5% asszony volt. Az 1894/5-dik tanévben pedig 3275-en nyertek akadémiai gradusokat. Mint tanitónő 260,954-en működtek, kik átlag 37 dollárt és 56 ctet kapnak havonkint, de vannak olyanok is, akiknek fizetése 1200 dollár évenkint. Ezelőtt hat évvel az amerikai nőegyletek szövetségbe léptek, melybe 478 egylet tartozik. 20 állam 947 nőegyletet segélyez, melyeknek tagjai 100,000-et tesznek ki. Harminczhat államban viselhetnek a nők iskolai hivatalt és gyakorolhatnak befolyást a nevelési ügyekre. *Morgenstern Lina* az egészségügyet fejtegetve higienicus rendszabályokat követel. Az egészségügy ápolása és tanitása olyan tudomány, melyet minden nőnek alaposan kell elsajátitania, mert azok a károk, a melyeket az ezen tudományban való járatlanság okoz, megmérhetetlenek. Sürgős szükség tehát, hogy erről a nők már gyermekkorukban felvilágositást nyerjenek. *Stoch Anna* a berlini «Viktoriahaus für Krankenpflege»-ről és az önkéntes betegápolásról szólva kiemelte, hogy a nagyszámú képzett és jó családból való nők, kik vagyontalanok és férjhez nem mentek, de kielégitő munkakört keresnek, e téren kiválóan érvényesithetik tehetségeiket. *Müseler Klára* a német nők működését a gyarmatokban tárgyalta, hol 1889-ben tették az első kisérleteket és pedig Afrika keleti részében. Igaz, hogy kezdetben az irányadó körökben bizonyos ellenállással találkoztak, midőn arról volt szó, hogy Afrikába nők menjenek a szeretet művének teljesitésére, de

midőn látták, hogy minő kötelességtudással, kitartással és bátorsággal járnak el a nőtestvérek: az egész vonalon győztek, miben kiváló érdeme van Hertzer Ágostnak. Ma már a külügyi hivatallal kötött szerződés alapján működnek, a melynek értelmében házat, butort, orvost, gyógyszertárt, szerszámokat és eszközöket a kormány adja, míg az egyesület a testvérekről, azoknak úti költségéről, fizetéséről, ruházatáról és a kórterem, a konyha s a gazdasági épületek felszereléséről, a fehérneműről s az edényekről gondoskodik. Ezeken kivül időről-időre a jótékonysági adományokat juttatja rendeltetési helyére. Eddig 42 testvért küldött ki, tagjainak száma 17,200, bevételei 27,190 s kiadásai 17,276 márka. Az egyesület vagyona 40,000 márkát tesz. A szünidei telepekről *Jessen* Luiza beszélt. (A több mint 100 városból érkezett tudósítások szerint az utóbbi években 23,174 gyermeket küldöttek el a szünidőkben. Számuk húsz év alatt 300 ezerre ment; csak Berlinből 4088 gyermek élvezte nyolcz év alatt az ezen irányú tevékenység jótékonyságát, melynek fejlesztésére a Pestalozi-Fröbel-féle rendszer a legalkalmasabb, mert az erkölcsös nevelési alapon nyugszik. A beteg gyermekek ápolására az intézeti kezelést ajánlja, melynél a pædagógiai alapelveket kell követni.)

Az alkoholismusról *Baer* titkos tanácsos és *Mrs. Ormiston Chant* olvastak. (Az előbbi különösen a nők szereplését az alkoholismus elleni küzdelemben fejtegette az utóbbi pedig az ártatlan játékok ápolását és testi gyakorlatokat ajánlotta hatékony ellensulyozó eszközül.) *Bieber-Böhm Anna* a közerkölcsi kérdés megbeszélésénél az ifjak felvilágosítását és annak kötelezővé tételét kivánja, hogy orvosok a titkos betegség eseteit feljelentsék. Utalt egyszersmind a nagy közgazdasági, jogi és nevelési érdekekre, a melyek e kérdéssel kapcsolatosak.)

A legközelebbi napon «a társadalmi segédmunka» (sociale Hilfsarbeit) és a «nő jogi helyzete» volt a tanácskozások alapja. *Friedmann Augusta* a nő- és leányszövetkezetek tevékenységét a társadalom terén, tekintve egyes nagy osztályoknak közgazdasági s erkölcsi szempontokból való hátrányos helyzetét, nélkülözhetetlennek tartja. Ezért a *Cauer Mina* által 1893-ban létesitett ilyen

szövetkezet *a)* a szegényügygyel és a jólétet előmozdító intézményekkel, *b)* a vakok kiképeztetésével és *c)* az oktatásügygyel tágabb értelemben foglalkozik. Hogy annál biztosabban elérjék a kitűzött czélt, gondoskodnak arról, hogy a közgazdaságnak, a szegényügynek, az egészségtannak elemeit a legképzettebb erők népiesen adják elő.

Mme Vincent Párisból, a franczia nők társadalmi állásának és jogainak ismertetése folyamán felemlítette, hogy a franczia nők eredménytelenül küzdenek azon jogok visszaszerzéséért, melyeket a forradalom előtt már gyakoroltak. *George Hill* leányának értekezését a szegényügyről Angliában adta elő, hol az első asszony, kit szegénygyámnőnek megválasztottak, Bourdett-Couts bárónő volt a 70-es években. A példát nemsokára követték Skóthonban és Irlandban, úgy, hogy ma a szegények gyámjának fele nő. *Jeannette Schwerin* a «nyilvános szegény és árvaügyet», *Blackburn Helén* pedig «a nők szavazati jogát» Angliában választotta értekezésének tárgyául. Ez utóbbi felemlítette, hogy Angliában a nők tevékenysége nagy a közügyekben, mit a rabszolgaság és a gabonavámok eltörlésének és a parlament reformjának kérdésében kifejtett agitatió is igazol. Az iskola s a szegénytanács tagjainak fele nő, sőt a községi választásokban a nők is részt vehetnek. A parlament pedig már 13 ízben foglalkozott oly előterjesztésekkel, a melyek a nők választási jogára vonatkoztak. Maga lord Salisbury s a parlament tagjai közül sokan [óhajtják, hogy az adót fizető nőkre a választói jog kiterjesztessék. *Mrs. Bright* azokat a czélokat körvonalozta, a melyeket a szavazati jog elnyerésére alakult angolországi s irlandi női liga tűzött maga elé, s a melyek abban csúcsosodnak ki, hogy a férfiak és nők egyenjogúak legyenek, a minek jogosultságát igazolja az is, hogy pl. Ausztráliában az állami hivatalok minden ágában alkalmaztatnak nők. Miss *Printon* után, ki a washingtoniak üdvözletét adta át, *Prölsz* Sara a német családi jog folytán a nőkre nézve előállott hátrányos helyzettel foglalkozott, míg *Raschke* Mária a dán és norvég családi jogot ismertette. A nők feletti gyámkodást középkori maradványnak tekinti s a norvég nők legelső vívmánya, hogy a férfiak és nők örökösödési joga egyenlő, hogy a

házas felek vagyoni viszonyaikat szerződésileg szabályozhatják, hogy a férfiak rendelkezési joga a közös szerzemény felett meg van szorítva, s hogy bizonyos esetekben a nő a vagyon elkülönítését kívánhatja. Norvégiában a férjet fenyítési jog nem illeti, s a szülők hatalma alatt mindkét nembeli gyermekek csak 18 éves korukig állnak. A nők közül csakis az özvegyek viselhetnek gyámságot. Kevésbbé liberális a dán jog. *Mlle. Marie Poppelin* a belga viszonyokról tartott előadásában azt emelte ki, hogy mily kevés védelmet nyujtanak az ottani törvények. *Dr. Montessori* kisasszony szerint az olasz női mozgalmak nagyobb hullámot akkor kezdtek csak venni, mikor a jószágkezelési jogot a nőktől elvették. Haigthonné Amsterdamból felemlítette, hogy a hollandiai kormány a nők szavazati jogát pártolja, de annak a második kamara állja útját.

Belva A. Lokwood asszony, ki washingtoni jogügyi tanácsos és az amerikai női mozgalmak vezetője, ki évekkel ezelőtt elnökjelölt is volt s mint ilyen 600,000 szavazatot nyert, üdvözletének tolmácsolása után felhozta, hogy a nők és férfiak csakis Wysmingban és Coloradoban egyenjogúak politikailag. Itt nemcsak választanak, hanem bármily hivatalra meg is választhatók. Jelenleg Colorado törvényhozásában három női tag ül. A nők lehetnek esküdtek, béke- és rendőrbirák, sőt iskolai ügyekben a legmagasabb hivatalokra is megválaszthatók. Kansasban vannak városok, hol az összes közigazgatási teendőket nők látják el, sőt az sem ritka, hogy a birói székben nő ül. New-Yorkban az a törekvés, hogy a nők választói joggal ruháztassanak fel, a törvényhozás akaratán dőlt meg; de újabb kisérletet fognak tenni, s reménylik, hogy éppen úgy, mint Kaliforniában, sikert aratnak. *Meiszner-Dieme*-né felszólalása után, melyben az osztrák állapotokat éppen olyanoknak mondja, minők a németek, *Anita Augspurg* müncheni jogtudor-jelölt értekezett a nő jogáról.

Az utolsó napon vették elő a nő szerepét a művészet, tudomány és irodalom terén. Az első szó illette *dr. Ella Mensch-et* Darmstadtból s előadásának tárgya az volt, hogy mit várhat a nő az újkori irodalomtól. A művészet és irodalom terén a fő a tudás

és nem az, hogy az az illető melyik nemhez tartozik. Itt az erő dönt és nem a jogi kérdés. A nő századokon át, talán az olasz renaissance kort kivéve, oly viszonyok között volt, hogy nem tökéletesíthette magát; a házasságban pedig tevékenysége sokkal inkább igénybe van véve, semhogy művészeti teendőket láthatna el. Hogy tehát a felvetett kérdésre helyes feleletet lehessen adni, a nőnek először az irodalom tárgyává, azután pedig irodalmi személylyé kell lennie. Shakespeare és a német classicusok előtt a nő a költészetben az erény és a bűn elvont fogalmaként szerepelt. *Krikbride* asszony a női egyesületek működésének jótékony befolyását Amerikában, *Radnai Jenőné* pedig a magyarországi nőegyletek tevékenységét s ügybuzgóságát ismertette. *Jean Gutbierné* a német nőt a költészetben is *Natalie Milde* kisasszony a nő életét az újkori költészetben ecsetelte. Ez utóbbi abban a nézetben van, hogy a férfi tartalma s ára a nő életének s hogy az irodalomban a női szépség kultusza dívik. A javulás azonban észrevehető, mert az a nézet érvényesül mindinkább, hogy a nő egyengeti a férj útját, hogy benne szerencséjét lelje fel. Ezután a békekérdést kezdték tárgyalni. A vitában *Melitz, dr. Schirmmacher Kata, Morgenstern* Lina s *Schönfliesz* Róza vettek részt s a jelenlévőknek szivére kötötték a béketörekvések meleg ápolását.

Végre *Cauer Mina* lendületes záróbeszédben köszönte meg a városi tanácsnak a tanusított előzékenységet és Morgenstern Linának a szerencsés kezdeményezést. Óhajtja, hogy a kongresszus tanácskozásainak kellő eredményök legyen s a nők küzdelmeikben czélt érjenek.

Ezzel a kongresszus véget ért, mely egy heti tanácskozásában a tárgyat megillető komolyságot soha egy pillanatig sem tévesztette szem elől.

Nincs okunk benne kételkedni, hogy a felmerült nagy eszmék, ha nem is általában, de legalább részben, diadalt fognak aratni, mert annak igazsága megdönthetetlen, hogy a nőket a mainál nagyobb munkakör illeti meg, s hogy azt, ki a nők közül saját munkájának gyümölcsére van utalva, úgy is mint embert, úgy is

mint munkást, ha nem is nagyobb, de ugyanolyan jogi s társadalmi védelem illeti meg, mint a férfit.

Igaz, hogy a nőre első sorban a házi s az anyai teendők köre s az összes kötelességek legszebb és legnehezebbje: az emberek nevelése vár; de ez még nem zárja ki, hogy a nők már leány korukban előkészíttessenek a teljes önállóságra, esetleg a megélhetési küzdelem megvívására.

A nők jogainak kiküzdésére irányuló mozgalmak nálunk, s valljuk meg őszintén, e tekintetben szerencsénk van — mint minden más reformtörekvések — nem vernek oly hullámokat, minőket Német-, Olasz- és Angolországban és az amerikai Egyesült-Államokban látunk.

És mert ez így van: szerepkörünk a kongresszuson szerényebb is volt, mint a többi nemzetek kiküldötteié. Ezért mi a tényleges helyzetnek, főleg pedig a kézimunkatanítás mai állapotának feltüntetésére szorítkoztunk, mindenkor óvakodván az egyéni érzelmek nyilvánításától, nehogy bárki is tévedésben lehessen a felől, hogy mi czélunk az oktatás és a női munka kérdésében.

Nézetem az, hogy valamint eddig szerény fellépésünkkel is elértük, hogy az ipari s tanítónői foglalkozásról a posta-távirdai s a kereskedői térre mehessünk át, hogy előttünk megnyiljék a gyógyszerészi pálya, a gymnáziumi és a tudomány-egyetem kapuja: úgy ezentúl is mindenki szimpathiájával fogunk találkozni, midőn arról lesz szó, hogy a nők részére újabb keresetforrások nyittassanak. Azonban óvakodnunk kell a szélsőségektől.

Budapest. *Özv. Nendtvichné Hoffmann Jolán.*

AZ ANYÁKRÓL.

(Befejező közlemény.)*

Hallgattam dicsekedő anyákat, a kik azzal kérkedtek, hogy mennyi a gyermekükben az *eredetiség!* És a mikor alkalomadtán meggyőződtem az «aranyos» *eredeti* magaviseletéről, pompás ötleteiről, találékony tetteiről, hát kénytelen voltam azon határozott véleménynek adni kifejezést, hogy ha az «aranyos» vakmerő még idegennel szemben is; ha kedvesen tud kigunyolni szóval, tettel mindenkit, a ki eléje kerül; ha remek furfanggal képes megvámolni a lekváros üveget, minden felügyelet és tilalom daczára; ha zseniális alattomossággal szedi rá a kedves papát és mamát, az tulajdonképpen nem is *eredetiség*, hanem csirája a később bekövetkező rossznak.

De ha az anya a kedves gyermek zseniálitása láttára karjaira kapja az «aranyos»-t, összecsókolja, sőt meg is dicséri az «okos fejét», akkor hiába a józan nevelésnek elméleten és tapasztaláson alapuló szabályainak ajánlgatása. A gyermek tönkre megy, mert az anyai szeretetnek beteges szenvedélye: a majomszeretet viszi a kormányrudat, mely ép oly vak, mint a szerelem, ha csapongó, felületes és érzéki.

Az anyának kell beletanítani gyermekébe a jó szokásokat, mert ha nem teszi, majd alkot ő magának szokásokat — csakhogy alig hiszem, hogy jókat. A gyermek csupa élet; örökös tevés, mozgás, gondolkozás, maga a vágy — megtestesülve. Minden cselekvése, gondolata, vágya egyéni szokásainak kezdete, melyeket hibás voltukban egy pillanatra sem szabad szem elől tévesztenünk, mert a mit ma kevés ellentállás mellett, gyenge eszközzel elérhetünk; azt már nem tehetjük holnap ugyanazon eszközökkel: a gyermeknek keményebb lesz a feje, erősebb a megszokása s az anyában gyengébb az eszköz, melyekkel hatni tud.

* Az első közlemény a megelőző füzetben van.

Ha a kis gyermek nem engedelmeskedik az anya szavára — a legtöbbször figyelmen kivül hagyja s azt mondja rá: «Míg kicsi nem bántom, majd ha megnövekszik!» Ne féljen az anya, hogy parancsával eldurvul a kicsike lélek. Mert éppen a kis gyermeknél kell határozott hangot, óhajtást, parancsot alkalmazni *minden további indokolás nélkül.* Később, a mikor értelme megnyilik, csak annyiban változik a nevelés módja, hogy akkor már helyesen és világosan, meggyőzően *indokolnunk* kell, hogy mért óhajtunk, parancsolunk valamit. Ha ezt nem teszszük, makacsság, önfejűség, dacz lehet a következménye.

Hány családnál látjuk, hogy az anya rajong gyermekéért; mikor pólyában van, örökösen karon hordja vagy hordatja, ott kell aludnia, felébrednie, ott etetik, ott beczézik. S mikor néhány hónapos korában leteszik a karról, derekas sirással adja tudtúl a nemtetszését, akkor kifakad a mama: «Ejnye de *akaratos* kis jószág lesz belőle!» Ha később a családi körben az anya nem szoktatja rendesen, hogy kicsike érkező testvéreit, apját, ismerőseit rendesen köszöntse, s ha vendég érkezésekor cserben hagyja, s nem köszönt, így szokott mengetőzni: «Tud ám a kicsi szépen köszönni, hanem akaratos, daczos egy kicsit». Az anya az aranyos kicsikének csupa szeretetből nem tudja megtagadni kivánságait, s ha egyszer aztán eszébe jut, hogy még se lesz jó minden akaratát teljesíteni, akkor a következés keserves sirás, s ha az se használ, a kicsi meglesi az alkalmat, s maga akarja megszerezni, amire vágyik. Ha ezen vállalatában feldönti az etazsert s összetör egy stafirungra való szerviszt, akkor egyéb megtorló műveletek után azt mondja a mama: «Ebből lesz ám az *erős akaratú* ember, a mit akar, azt keresztül is tudja vinni!»

Pedig ezek egyike sem *akaratosság*, se nem *erős akarat*, hanem ezek mindegyike a vágy és érzelem kifolyása. Ezek között nincs meg az összhang, azért nyilvánulásuk sem helyes, mert első megnyilatkozásuk alkalmával nem részesültek okos elbánásban.

A gyermeknek is kell már valamire becsülni önmagát. Az önbecsérzetet is föl kell ébreszteni, de ezt is óvatosan, mert ha elfajul, *elbizakodás* lesz belőle. Hogy mily könnyen történhetik ez,

a következő általánosan tapasztalt példák mutatják. A gyermek asztalánál ül s az anyja oktatja, hogyan egyék. «Vigyázz, le ne csepegtesd magad, mert akkor nem tetszel a mamának. Ülj nyugodtan, mert a Dani bácsi akkor azt mondja, hogy csunya gyerek vagy! Ne egyél hirtelen, mert a Géza bácsi nem dicsér. Mindig úgy viseld magad, hogy mások dicsérjenek.» Mintha a rendes evést nem a tisztaságra, ügyességre, egészségre szolgáló indokok parancsolnák! Vagy ha tisztába öltöztetik a kicsit, s mindannyiszor azt hangoztatja a mamája, hogy mennyire fog X-nek Y-nak tetszeni, hogy milyen gyönyörű gyerek! — Vajjon nem vétkezik-e a rendszeretetre való nevelés ellen, ha helyébe a megróni való tulajdonságokat: becsvágyat, elbizakodottságot neveli?!

Az anya gyermekeinek a tetteit, testi vagy lelki tulajdonságait ne dicsérgesse, ne magasztalgassa, mert azok becsvágyók, később *önhittek* lesznek. Az anya, ha önhitt, elbizakodott, a gyermekei is azokká lesznek, s elkövetnek szóval-tettel mindent, hogy környezetüknek dicséretét kierőszakolják. Önhitt léleknek a dicséret — akár őszinte, akár nem — nélkülözhetetlen tápláléka, mint éhes gyomornak a kenyér. Önhitt emberek mindég a legügyesebbeknek, legokosabbaknak, leghibátlanabbaknak tartják magukat. Nekik mindenben, mindig igazságuk van.*

Az anya főgondja legyen, hogy ügyes, hibátlan, okos gyermeke előtt tudjon még ügyesebbről, okosabbról, hibátlanabbról beszélni.

Különösen vétkezik az anya, a ki gyermekébe a rang, szépség, gazdagság előnyeinél fogva akar bizonyos magasabb fokú önbecsérzetet nevelni.

Az ügyesség, okosság részben az iparkodó, kitartó gyermek érdeme is lehet — tehát olyan tehetségek, melyeknek szerencsés kialakulásában a gyermeknek is van érdeme, ezek tehát bizonyos

* Ilyen egyének között forogva, eszébe jut az embernek Charles Lamb följegyzése nővéréről, a kivel a temetőbe járt, s a ki a megholtak erényeit magasztaló síriratokat olvasta, s egyszer kifakadt: «Vajjon hová temetik a *hitvány* embereket?»

mértékkel lehetnek az önbecsülés fejlesztői. Hanem a szépség, rang és gazdagság — soha. Nincs rútabb kérkedni azzal, a mi valakinek nem érdeme. Már pedig a gyermekre e három bármelyikének létezéséből érdemül semmi sem háramlik. Okos anya tudni fogja, hogy a rang magában üres fogalom, a gazdagság és szépség nem állandó.

Az önbecsülést keresse a gyermek a tisztaságban, rendességben, őszinteségben, munkásságban.

Hány anya teheti a szívére a kezét, hogy nem mondta a lányának: «Te szebb vagy, mint az! A te vagyonod révén rád főuri élet vár! A te rangod erre vagy arra kvalifikál, s nem engedi meg a leereszkedést, csak bizonyos fokig!»

Szerencsétlen anya, boldogtalan gyermekek!

Különösen a lányok nevelésénél többé-kevésbbé minden anyának megvan az irányadó mottója és pedig megróható mottója, hogy: «Mit fognak mondani rólad az emberek?» A lánygyermek úgy is tetszvágyó, ha az anya még fokozza ezt a tulajdonságot — kész a *hiúság*. Azt mondja Felméry, hogy a tetszeni vágyás oly erős motivuma lehet a magaviseletnek, hogy miatta háttérbe szorul a józan ész s a helyes, az igazságos és a jogos érzete. Ez az a pont, hol a hiúságnak áldozatúl esik az erkölcs.

A hiuság veszedelmes következményeiről nem czélom részletesen szólni. Elég hangosan beszél a napi sajtó óráról-órára a tönkrement, sikkasztó, öngyilkos emberekről, kik az asszony hiuságának lettek áldozatai. Sőt akadnak nők, a kik a leglealázóbb bűnre vetemednek a — pipere miatt. A rendőrség statisztikája a mellett bizonyít, hogy a nőknél előforduló apró tolvajlások legnagyobb kvantumát a csipke éz szalagtolvajok teszik ki.

Kereskedőink különben sok apróbb, nagyobb epizóddal szolgálhatnak e tekintetben. S mindezeket a bélyeges gonoszságokat elköveti a *nő*, a nőben a — *hiuság* és *nagyzás*.

Nem édesanya az, a ki többnek, nagyobbnak akar látszani, mint a mennyit a saját erszénye, férje munkája és férfi becsülete megbir.

A gyermek félig angyal, félig majom — mondja Eötvös. Az

angyali természet angyalt nevelt belőle; a másokat utánzó majom pedig — bocsánatot e kemény kifejezésért — majmot.

*

Az erkölcs a nevelés alapja. A vallásos erkölcs a nevelés koronája. Nem olvastam még pædagogiai munkát, írta bár katholikus, lutheránus, kálvinista, zsidó vagy bármilyen pædagogus — hogy vallás-erkölcsi nevelés nélkül fel tudta volna építeni a nevelés rendszerét.

A tanítótól megkivánjuk, hogy vallás-erkölcsös is legyen, ne csupán nevelő, hát az édesanyától hogy ne várnók el?

A vallás-erkölcsösség teszi az anyát őrző-, védő- és vigasztaló angyallá.

Ha sötét napokban a csapások nyomoruságos perczei őrlik a család testét vagy a lelkét; ha az emberek lelketlenségén, szívtelenségén megtörött az anya és gyermek minden reménye; ha a segitségért nyujtott kart leroskasztotta a könyörtelen emberek lelketlensége; ha a szeretet gyülölséggel, a köny kaczajjal, a kétségbeesés irgalmatlansággal találkozik: akkor vallástalan lélek nem találhat nyugalmat sehol, azért kikivánkozik az életből.

A vallás-erkölcsös anya ilyenkor odaborul gyermekével a mindent meggyógyító Isten elé, keres és talál is gyógyító balzsamot megtépett lelkére.

Egy bölcsész, a kinek ész az Istene, mikor nagy lányát iróasztalánál látta olvasgatni — megrémülve küldötte ki onnét és azóta iratait, könyveit elzárta előle. A gyermeki léleknek míg nevelődik, szüksége van a vallásra, mert a nélkül nincs nevelés, mondta nejének.

Az erkölcsi nevelés sikerét az anya akkor teszi koczkára, ha a jóról, rosszról hamis fogalmakat hangoztat, ha következetesen nem nyilt és őszinte; ha gyermekei előtt másképen beszél valakivel szemben és siet megszólni hátamegett (de sok asszony bűne!); ha nem következetes önmagához. Hallottam egy nagy lányt, a ki komoly dologban nyiltan meghazudtolta jelenlétemben az anyját. S az anya mosolyogni akart, és én mélyen sajnáltam a fiatalabb gyermeket, a ki ennek tanuja volt.

Neckert mondja, hogy ha a gyermeked mindig igaznak talált: erkölcsi hatalmad érintetlen; de ha egyszer csalárdságon kapott, többé nem vagy neki egyéb *anyagi és szabálytalan* erőnél, melynek hatását nem lehet előre látni, *tehát tekintetbe sem lehet venni.*

Anya sohse panaszkodjék, hogy nem bir a gyermeke érzületének kinövéseivel — annak mindig maga az oka, és csakis maga, mert az érzelmi nevelésnek — akár erkölcsi, akár erkölcstelen, akár vallásos, akár vallástalan — ő a megteremtője.

Schoppenhauer egész életén át gyülölte az asszonyokat, s a midőn a világot akarta megjavítani, az asszonyokon tanácsolta a javítást kezdeni.

S valóban, ha minden leány azzal az erős akarattal lépne házasságra, hogy egész erejével édesanyai hivatásának fog élni s ha a jó Isten gyermekkel áldja meg, azokat úgy fogja nevelni, hogy ne másoknak, hanem inkább maguknak tudjanak parancsolni és az isteni törvényeknek hódolni; az emberi jogokat tudják tisztelni; hogy jellemesek, szerények, *önállók* és nem önfejüek és makacsok legyenek, akkor nem volna szükség a világ megjavítását emlegetni.

A külsőség ma nem vonz csupán, ősök akár megkopott, akár ragyogó czímere nem ér sokat; minden anya annyit ér, a mennyit szellemi súlya nyom, s a mennyit abból a nevelésko okosan felhasználni tud.

Az anyát terheli nagy részben a felelősség a gyermeke gondolatáért, szaváért, cselekedetéért, érzéséért, tekintetéért, minden tevéséért.

Az anya hivatása magasztos, fölemelő és fönséges. Anya szíve nélkül nincs melegség, nincs szeretet; az kormányoz, az áld, az ver, az emel föl az élet boldogságának fölszinére, az tapos le az élet iszapjának a mélyére.

Édesanyák, meghajlunk nagyságotok előtt, ha hivatástoknak kötelmeiben éltek, mert úgy vagytok igazán fönségesek!

Győr. *Ujlaky Géza.*

A KONGRESSZUS.

(Befejező közlemény.)*

A «Nőnevelési Osztály» *második ülését* Rudnay Józsefné alelnök nyitotta meg, kit ezzel akadályoztatása esetére az elnök bizott meg. Rudnayné igen lelkes buzdító, megnyitó beszédet mondott; vázolta a nőnevelés történetét az utóbbi 30 év alatt. «A haladás óriási — mondotta — de még sok a tennivaló, s mindnyájunk munkásságára van szükség.» A legfontosabbnak mondotta a tanárnők, nevelőnők helyes irányú képzését, hogy az ország a külföldi nevelőnők inváziójától megmenekedve nemzetiesebb irányú nőneveléssel dicsekedhessék.

A tetszéssel fogadott elnöki megnyitó elhangzása után De *Gerando Antonina* tartotta meg «A leányok erkölcsi oktatásáról» határozati javaslatait, melyet olvasóink folyóiratunk juniusi számából ismernek, a szakosztály egyhangulag magáévá tette. Érdekes jele a kornak, hogy De Gerando Antonina épen mint Beöthy Zsolt a «Középiskolai szakosztály»-ban tartott előadásában, az erkölcsi nevelés érdekében a művészi érzék fejlesztését kívánja, műtörténelem tanítását, művészi muzeumok fejlesztését stb. sürgeti. Ott, a hol mint korunkban a lélek betegségét a reálizmus túlhajtása okozza, a legbiztosabb gyógyszert az idealizmus ápolása szolgáltathatja. Ugyancsak a «leányok erkölcsi neveléséről» irt értekezést ez alkalomra Geöcze Sarolta; az ülés kezdetén azonban más szakosztályban levén elfoglalva, előadását meg nem tartotta — meg fog az azonban jelenni a «Naplóban». Egyhangú lelkesedéssel tette azonban magáévá a «Szakosztály» Geöcze Sarolẗának e tárgyban benyujtott határozati javaslatát:

«A leányok internatusi nevelése» czimű tétel tárgyalása követ-

* Az első közleményt l. a megelőző füzetben. Szerk.

kezett ezután. E tétel előadója *Wollmann Emma*, pozsonyi tanítónőképző intézeti igazgatónő, azonban betegsége miatt meg nem jelenhetvén, helyette *Sebestyénné Stetina Ilona* terjesztette elő a határozati javaslatokat. A javaslat élénk eszmecserére adott alkalmat. Hozzászólottak *Berecz Antal*, *Löbl Vilma*, Cziegler Ignácz, Bartholomaidesz Adél, Lázárné Kasztner Janka, Sebestyén Károly, Szabó Károly, Szuppán Vilmos, stb. s a javaslatokat némi módosítással egyhangulag elfogadták.

E közben az elnöki tisztet ismét *Wlassics Gyuláné* vette át, ki férje karján nővére, *dr. Heinrich Gusztávné* kíséretében jelenve meg, lelkes ovációk tárgya volt. Az ő jelenlétükben tárgyaltatott a «Lányok gazdasági oktatása» czimű tétel, melyről *Freund Vilma* fővárosi tanítónő tartott felolvasást, utána pedig *Lázárné, Kasztner Janka* szabad előadást. Határozati javaslataikat (lásd a juniusi füzetben) rövid vita után magáévá tette a Szakosztály.

Ezután Csepreghy Endre, győri tanítóképezdei tanár tartott hosszabb átgondolt előadást a «Tanítónő és nevelőképzés»-ről.

Azt tartja, hogy a kisebb, például első és második osztályú fiuk tanítását helyes volna nőkre bízni, miként ez Amerikában van. Kívánatos, hogy törvényes intézkedés történjék arra nézve, hogy a magánházaknál levő okleveles nevelőnőket a törvény hathatósabb védelemben részesítse, például állásukat legalább egy évre biztosítsa, *félévi felmondáshoz legyen joguk*. Az okleveles nevelőnő az Országos Tanítói Nyugdíjintézetnek éppen úgy tagja legyen, mint az, a ki nyilvános iskolánál működik. Országos vizsgálóbizottságot mellőzendőnek tart. Nem tartja helyesnek, hogy a képezdei tanítónők az Andrássy-uti képezdében neveltessenek és ne az egyetemen; van ugyan épen a képezdei tanítónők között több oly nő, aki önképzés utján az egyetemi képzettség szinvonalára emelkedett. (Felkiáltások: Éljen Zirzen Janka!) Kívánatosnak tartja, hogy érettségi bizonyítvány nélkül, tanítónői képesítéssel, egyelőre átmenetképen polgári iskolai tanítónői képezdében nyert oklevéllel is mehessenek a nők az egyetemre.

Csepreghy előadásához Thuránszky Irén szólott először hozzá, azt kívánva, hogy a határozati javaslatoknak csak azon pontjait

tárgyalják, melyek a «Képezdei Szakosztály» már elfogadott tételeivel ellenkezésben nem állanak. Ezzel ellentétben a «Szakosztály» Sebestyénné indítványára a tanulságos előadásért köszönetet szavaz Csepreghynek, a határozati javaslatokat azonban egyszerüen tudomásul veszi, nehogy a «Képezdei Szakosztály» határozataival ellenkezésbe jöjjön.

Csepreghy tételei különben, melyeket juniusi füzetünkben nem közölhettünk, a következők voltak:

«1. Nemzeti létünk, gazdasági fejlődésünk alapja az általános müveltség; ezt a népnevelés fejlesztése utján — a nép erkölcsi és értelmi szinvonalának emelése által — érhetjük el.

2. A népiskolában azonban «minden a tanitótól függ», azért a tanitóképzésre nagy gondot kell fordítani.

3. Ámde, mivel a csekély anyagi előnyökkel járó néptanitói hivatalra a férfiak közül a hivatottak kevés számmal törekszenek: a tanitónőképzők számát kell szaporítani és a népiskola első és második osztályában a fiukat is, a nőiskolának pedig minden osztályát nők vezetésére kell bizni.

4. Az úri családoknál az idegen szellem kiküszöbölésére, a demokratikus eszmék terjesztésére magyar nevelőnők képzéséről kell gondoskodni. A nevelőnők a tanitónőkkel együtt képeztessenek s törvényes úton az ő jogaik és nyugdijigényeik is biztositassanak.

5. Miután azon kivánalom, hogy a tanitó és tanitónőképzéssel kizárólag az állam foglalkozzák, pénzügyi és politikai szempontból kivihetetlen, a felekezetek is állithatnak s tarthatnak fenn ily intézeteket s azok esetleg államsegélyben is részesithetők, de ott csak az taníthat, a ki az Orsz. Bizottság előtt tanári oklevelet nyert.

6. Az államnak a legszélesebb fokú felügyeleti jog biztattassék.

7. A tanitónő-képesités azon intézetben történjék, a hol a növendék képeztetett. A külön Országos vizsgáló-bizottság mellőzendő.

8. Az összes tanitó-nevelőnő-képzésnek egységesnek kell

lenni, gyakorlati irányú tanterv megállapítása, a képzők czéljaira irt s. kellőleg megbirált tankönyvnek alapján való tanítás, egységes képző-tanárképzés által.

9. A képesítés akként történjék, hogy minden tanév végén szigorú osztályvizsgálat tartassék s ezen vizsgálatok után nyert osztályzat vezettessék az oklevélbe; a mely tárgy több osztályban is előfordul, ott az osztályokban nyert érdemjegyek átlaga. A negyedik évfolyam befejeztével egy pædagogiai értekezést irnak s a pædagogia összes tárgyaiból 3—3 tételt szóbelileg fejtegetnek s a gyakorlati iskola minden osztályában gyakorlati tanitást tartanak.

10. A tanitónő-képzőnek lelke a jó gyakorló iskola, épen azért oda a legkiválóbb, 10—15 évi szolgálatuk alatt már magukat kitüntetett legérdemesebb minta tanitónőket kell alkalmazni s rendes tanári fizetéssel s nyugdijigénynyel ellátni.

11. A tanító-nevelőnő-képzőben nemcsak tanitani, hanem alkalmas bennlakó tanitónők által helyesen berendezett családias jellegű internatusokban a tanitónői erényekre nevelni is kell. A nevelést a szeretet irányitsa.

12. A tanító-nevelőnőképző intézetbe való felvétel egységes legyen s a felvételnél és a jótétemény kiosztásánál a döntő szó a tanári testületé legyen. A felvételnél a tanitónői arravalóságra kell ügyelni. A tanitók gyermekei előnyben részesüljenek.

13. Minél nagyobb fontosságú a czél, a mit a tanitónők és nevelőnők útján elérni akarunk, annál nagyobb gondot kell fordítani azok képzőinek — a tanitónőképző tanárok és tanárnők — képzésére és képesitésére. Ezek elméleti képzése az egyetemen történjék; gyakorlati képzést pedig valamely tanitóképzoben nyerjenek.

14. Egyetemre addig is, mig az keresztülvihető lesz, hogy a tanitónői oklevél a erre jogot, egyelőre a polg. isk. tanitónői oklevél nyujtson jogot. A természettudományi csoportból nyert képesitési okmánynyal az orvosi fakultásra is lehessen lépni.

15. Férfiak és nők együtt hallgatnák az előadásokat, kivételt a természetrajznak némely fejezete képezhetné.

16. Az egyetemi tanulmányok befejeztével az orsz. tanár-

vizsgáló-bizottság előtt s középiskolai tanári oklevéllel teljesen egyenlő értékű tanári oklevelet nyernének a jelöltek.»

Utolsó volt Beke Manó és György Aladár szóbeli előadása, kik a «Nők munkakörének kibővítése» czimű tételhez benyujtott határozati javaslataikat élő szóval okolták meg. A Szakosztály, daczára az előhaladt időnek, nagy figyelemmel hallgatta a szabadelvű fejtegetéseket s a munkára utalt nők helyzetének javítását czélzó javaslatokat nagy lelkesedéssel fogadta el. E javaslatokat — nem közölhetvén azokat sem folyóiratunk juniusi számában — egész terjedelmükben adjuk:

A) *Beke Manó* javaslata:

«1. Socialis viszonyaink alakulása szükségessé tette, hogy a nők is képesittessenek szellemi munkával járó foglalkozásokra és állásokra.

2. Fejezze ki a kongresszus hálás köszönetét a közoktatási miniszterünknek, hogy előterjesztésére Ő Felsége megengedte, hogy a nők tanári, orvosi és gyógyszerészi pályára léphessenek.

3. Minthogy az 1883. I. t.-cz., mely a köztisztviselők minősitéséről szól, csakis állampolgárokat említ, tehát a nőknek a kellő kvalifikáczió mellett bármely pályára lépése új törvényhozási intézkedést nem kiván; csakis oda kell törekedni, hogy a köztisztviselők alkalmazásánál első sorban maga az állam vegye figyelembe a kellő képesítéssel biró nőket, hogy ez uton a társadalom is megszokja a nőket a szellemi munkások táborában.

4. Mondja ki a kongresszus, hogy az egyelőre megnyilt pályákon kivül még a jogi, a vasuti és táviró és a mérnöki szakok megnyitását is kivánatosnak tartja, mert mindezeken vannak olyan foglalkozási ágak, melyek a nők hajlamainak, képességeinek és szervezetének is megfelelnek.

5. Az értelmiségi keresetre lépő nőktől mindenkoron ugyanolyan kvalifikáczió követelendő, mint a férfiaktól.

6. A kongresszus nem tartja szükségesnek, hogy bőven foglalkozzék azokkal az, orvosi körökből eredő véleményekkel, melyek a nők szellemi képességeire vonatkoznak; egyrészt mert maguk a kiváló szakférfiak is ellenkező véleményeket hangoztattak, más-

részt pedig, mivel a mai nő, a kinek nem volt alkalma hivatásszerű szellemű funkcziók végzésére, nem lehet irányadó a jövőre nézve, végre mert a kongresszus abban a véleményben van, hogy a magyar nőknek adandó ezen jogokkal mindenkoron csakis a nők elenyésző csekély — kivételes helyzetű és képességű — része fog élni, a többi marad igazi női hivatásánál.

7. Az állam, vagy másnemű állami befolyás alatt álló hivatalokban a nők állásaikat akkor is megtarthassák, ha férjhez mennek.

8. Minthogy előreláthatólag még hosszú ideig bizalmatlanul fogadja a társadalom egy része a magasabb kvalifikáczióval biró nőket és csakis az ilyen képesítéssel rendelkező nők kitartó buzgó és nagysikerű működése lesz képes megtörni a társadalom előítéleteit, ellenben a meg nem felelő elemek a magyar közfelfogást igen hamar az egész nemes ügy ellenségévé tehetnék, azért kívánatosnak tartja a kongresszus, hogy

a) eleinte csakis a kiváló tehetségüek lépjenek az új pályákra, kiváló tehetségeseket idejekorán tartsák vissza az illetékes tényezők;

b) valamely uton, akár létező nőinternátusokban, akár más uton módot kellene nyújtani a vidékről feljövő felsőbb iskolai tanulónőknek, hogy erkölcsi és anyagi tekintetben igen jó ellátásban részesüljenek, hogy közöttük idejekorán bizonyos ideális kapocs füződjék és sem az egyesekhez, sem pedig az egészhez erkölcsi tekintetben még a rosszakarat gyanuja se férhessen;

c) úgy a felsőbb iskolai tanulónők, mint a későbbi a képesítést nyert nők oly erős szövetséget alkossanak, a mely megvédi egyrészt a kart a külső támadások ellen, de másrészt őrzi az egész testület belső tisztaságát is.»

B.) *György Aladár* javaslata, mely lényegében amazzal megegyezik, a következő volt:

«A szakosztály örömmel üdvözli a haladást e téren; biztosnak tekinti, hogy közelebb már új működési terek nyilnak meg a nők számára. A legközelebb meghódítandó terekül tekinti:

1. A kisebb hivatalnoki pályákat, különösen a számviteli szakban.

2. A kertészet, gyümölcstenyésztés, selyemtermelés terét.

3. Az iparban a textil-ipar különféle köreit a gyárhivatalnoki állást, a legfőbb fokon a nőket foglalkoztató gyárakban az állami felügyelői állásokat. Fényképezés, irógépezés kizárólag női munka lehetne.

4. Kereskedelemben a könyvvezetés, levelezés különböző szakát.

5. A szellemi téren a nőknek a hirlapirodalomban, az orvosi és gyógyszerészi pályán; a női középiskolákban kell az eddiginél nagyobb tért foglalni el.

Ezen nagy jelentőségű javaslatok elfogadása után Wlassics Gyuláné elnök a következő szavakkal zárta be az ülést;

«Tisztelt szakosztály! Nem mulaszthatom el, hogy ismételve köszönetet ne mondjak a megtisztelő bizalomért, melylyel engem megajándékozni sziveskedtek. Köszönöm a meleg érdeklődést, mely a szakavatott előadásokban és felszólalásokban nyilvánult. Azon biztos meggyőződésben zárom be a szakosztály tanácskozásait, hogy a fölvetett kérdések megoldására hasznos anyagot nyujtottunk.»

Legvégül *Marsits Rozin* temesvári felsőbb leányiskolai igazgatónő köszönte meg szép szavakban a miniszternének, hogy az elnökség elfogadása által a tanácskozások sikereit biztosította, s a tanitónőket munkájukban lelkesítette. Ezzel a jelenvoltak lelkes hangulatban oszlottak szét.

Budapest. *Szigethy Karolina.*

EGY HATÁRSZÉLI ISKOLÁBÓL.

Mi, kiket sorsunk eme kies fekvésű városba, a Lajta-hegy tövében fekvő Kismartonban összehozott, mi tanítók már eleget tanácskoztunk az iskoláinkban észlelhető tanitási nehézségekről és annak — ha ugyan lehetséges — megváltoztatásáról. Igaz, annyi nehézséggel mint azt Szegfi Ilona a «Nemzeti Nőnevelés» 1896 januári füzetében a fiumei viszonyokról jelezte, nem kell küzdenünk, de azért nekünk is kijut elég.

A főbaj az, hogy — mi ilyen exponált helyen első kellék lenne, nincs sem óvodánk, sem gyermekkertünk. Pedig ha itt «játszva» már tanult volna valamit a gyermeksereg magyarul, nem esnék sem neki, sem a tanítónak oly nagy fáradságába a tulajdonképeni tanulás és tanítás.

De hát nincs ilyen előkészítő intézetünk; így azután belép a gyermek hat éves korában az iskolába a magyar szó teljes ismerete nélkül. Tud németül, de ez is baj. Mert ezen a németségen annyit kell javítani, hogy ez is beillik egy új nyelv tanulásának. Így azután megkezdi a tanító a tanítást, elmondhatjuk, két nyelven.

Hogy hol és mikor jut ehhez a pedagógiai tételhez «az ismertről az ismeretlenre» nehéz volna meghatározni. Mert csak hogy a legkezdetlegesebb dolgot említsem, pl. a tanító beszélget a szülői házról — otthonról — és hivatkozik a német «Heim» szóra, igen, de ezt a kis ujoncz otthon «Hoam»-nak hallotta, most tessék itt haladni az «ismertről az ismeretlenre»! S ez megtörténik csaknem minden második szóval.

S mégis megy a tanítás tovább, még pedig magyar nyelven. Fő tantárgyunk a «beszédértelem gyakorlat», ezt a leg-

nagyobb pontossággal és kimeríthetetlen türelemmel vezetjük mind a hat osztályon keresztül, jól tudva, hogy csakis a folytonos és megszakítás nélküli élőbeszéd vezethet sikerhez.

Tankönyvünk nincs. Csakis a két olvasókönyv, magyar-német; ez mind a hat osztály kizárólagos tankönyve. Hogy miért, erre nem tudnék feleletet adni, mert magam sem értem egészen, mikor annyi sok, a magas miniszterium által engedélyezett tankönyv. Pedig talán maradandóbb volna az általunk előbb úgyis élőszóval megbeszélt tantárgy, ha lenne a tanuló kezében is egy kis kézikönyv, a mire támaszkodhatnék, miből utánolvasgatna. Sőt így az olvasásban is gyakorolhatná magát. Mert, hogy ez a tisztán élőszóval tanítás osztatlan idegen nyelvű iskolában micsoda munka, azt birálja meg az, ki azzal foglalkozik. Sőt e tárgyban kérném, ha azok, kik ilyen exponált helyen működnek, véleményt adnának, hogy helyes-e ezen eljárásunk? A végeredmény mindig szép mit elérünk az igaz, de milyen munka árán!

Föntebb magam is azt mondtam, hogy csak a folytonos élőbeszéd vezethet eredményhez, így nem is értem a tankönyveket «czélnak», csakis «eszköznek», s talán meg is könnyíthetné s maradandóbbá tehetné a megbeszélteket. Mert elvitázhatatlan tény, hogy a mit láttam is, hallottam is, nem feledem oly hamar, mint azt, mit csak hallottam. Mi itt nem is beszélhetünk «szorgalmas» és «hanyag» növendékekről, csak «figyelmes» és «figyelmetlenről». S ugyancsak résen kell lennünk, hogy tanításunk mindig élénk s érdekes legyen, mert különben meddő munkát végeznénk.

Szemléltetünk a mit és a hol csak lehet. S ilyen alkalmakkor veszem leginkább észre, hogy mily hatalmas segítőtárs a szem; de hát mégis csak van olyan dolog is, mit nem lehet egészen láthatóvá is tenni, pl. a történelem. A történelmi helyeket a térképen úgy is felkerestetjük s szorosan összekapcsoljuk a földrajztanulással, de az események elmondása, azok helyes szórendi fűzése csak és folyton csak szó után idegen ajkú gyermeknek vajmi nehéz.

A számtant nehézzé teszi, hogy nem csak a számokat, a példa mikéntjét, a megfejtés módját kell felfogniok, de igen sok

esetben az abban előforduló szók értelmével is vesződniök kell. Így figyelmök több irányban lévén elfoglalva, sokat kell e tantárgygyal fáradniok. Már pedig a számtan még a magyarajkú gyermeknél is nehezen megy, elgondolható mily nehézségekkel jár ez a németajkuaknál.

Földrajz, természetrajz, természettan mint jól szemléltethető tantárgyak kevesebb nehézséggel járnak. A leányoknál tanítandó konyhavegytan egészen tapasztalati lévén, elég jól kezelhető.

A nyelvtan, mint a szó szoros értelmében vett nyelvtan nem is volna tanítható. Mert az akkor inkább értelemrontó, mint értelemfejlesztő dologgá válnék. Semmi szabály, csak példa és ismét példa, úgy a szó-, mint a mondattannál. Elemzés, s itt az olvasókönyv egész kincsestárrá válik; s még a különféle mondatok kikeresésénél a biblia is sok anyaggal szolgál. Ha ennek a németajkú gyermeknek úgy szépen el kellene reczitálni a «hangugratást», a «ragok fajait», «a képzőket», vagy a «mellé- és alárendelt» mondatot vagy éppen a «körmondat» nemeit, no ez már azután hatalmas kis próbakő lenne.

A német nyelvet hasonló módon kezeljük s még így is mennyi a nehézség.

A helyesírás gyakorlására sok és nagy gondot fordítunk — s ha itt is sok kívánni való marad még — az részben a kettős nyelvű tanításban, részben a tanulók nagy számában, s nagy részben abban keresendő, hogy éppen a három felső osztály, hol ennek gyakorlása főczél lenne: osztatlan. Így kezeink kötve vannak, hogy osztályról-osztályra fokozatos és rendszeres módot kövessünk. Másoltatunk, diktálunk, fordíttatunk, szabad dolgozatot készíttetünk felváltva magyar-németet.

S hogy mennyi nehézség gördül az ilyen dolgozatoknál is a tanító elé, az könnyen elgondolható! A német dolgozat hibás, mert hibásan beszélnek. A magyar, mert ezt még nem értik egészen jól; de legtöbb esetben ez még mindig jobb. Pedig, mindent, mit írásban végeznek, a legapróbb részletekig előkészítünk, mégis mennyi a hiány!

Mi nem ütközik nehézségbe, az az ének és vers. Ezt szív-

vel-lélekkel tanulják és danolják mindenhol és minden alkalommal. Ha az erdőbe kirándulunk, hangzik mindenfelől a «magyar nóta», azt hihetné az ember ilyen alkalommal, valahol ott jár a «Tátika» alatt. S folyik az ajkakról a vers, mint a gyöngy.

Meg is tanul növendékeink 75%-a magyarul mindannak daczára, hogy alig pár lépés ide «Ausztria», de alig mulik el pár év, fájdalmasan kell tapasztalnunk, hogy az a növendékünk, ki saját szorgalma és a mi fáradozásaink mellett oly szépen beszélte hazánk drága nyelvét, már szivesebben beszél németül.

Igen, mert elhagyva a köteles iskolát, belép a «Strickschul»-ba, hol ugyan nem hall egy árva szót sem magyarul! Lassan-lassan elszokik tőle, hogy csak társaival is magyarul beszéljen. Még jön azután az ismétlő iskolába, itt még toldjuk-foldjuk a hiányokat, de ha innen is kimaradt, hánynál vész kárba minden munkánk. Az ilyen helyekre magyar óvoda és magyar varróiskola kellene. Az első megkezdené, az utóbbi megerősítené, mi minden e házában lakó egyén kötelessége volna, hogy tudjon magyarul! A fiuk újra gyakorolják a magyar szót, ha katonák lesznek, s így éresebb fejjel meg is tartják.

Ha sokszor csüggedés fog el, mikor látom, hogy az a szépen összerakott kincs, mint fogy napról-napra, csak az vigasztal megint, mégis csak marad tán abból valami? s ha ezek a leányok anyákká lesznek, s az ő gyermekük annyit fog tudni magyarul, mint ők már tudtak, talán akkor mégis csak fognak újra kezdeni ezen a nekünk oly drága nyelven beszélni, s így mégis csak fog az terjedni, habár lassan is. Adná Isten, hogy így legyen!

Kismarton *Kelemen Gizella.*

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.*

(Második közlemény.)

5. A m.-szigeti m. kir. állami felsőbb leányiskola s vele kapcsolatos elemi iskola értesítője az 1895—96. tanévről. XIX. évfolyam. Összeállította: Marikovszky Menyhért igazgató.

Az iskolai évet, mint rendesen, szept. 5-én kezdték. A növendékek az előző évhez képest 16-tal szaporodtak. Az iskolai évet junius 26-án záró-ünnepélylyel fejezték be. A tantestületben a következő változások történtek. Barkóczy Dömők Antónia egy évi szabadságot élvezett egészségének helyreállítása végett, helyettesítője Csik Mária volt. Szintén szabadságon levő Újházy Aladárnét a tantestület nőtagjai helyettesítették. A mi minden esetre nem volt előnyére a tanításügynek. Gáspár Mária lemondott, helyét Bonis Vilma töltötte be. És végül Tirczka Klotild alkalmaztatott mint óraadó. A tanári testület 19 ülést tartott. Az igazgató is felemlíti jelentésében, hogy az iskola nem volt abban a szerencsés helyzetben, hogy az évet teljes tanári karral és véglegesen megállapított munkabeosztással kezdhette volna meg. A tanítást imával kezdték és végezték. Az egészségi állapotok kielégítők voltak. Egy ízben azonban kanyaró miatt az iskola 10 napig zárva volt. Több iskolai ünnepet tartottak, így az ezredéves ünnepet is megülték, melyen az igazgató szép beszédet tartott. A beszéd az értesítőben közölve is van. Az iskola a szükségesekkel fel volt szerelve.

A tanári testület a hitoktatókkal együtt 20 tagból állott, a következő nőkkel: Barkóczy Dömők Antónia ig., Bonis Vilma, Csik Mária. Hoszek Mária, Marikovszky Ilona gondnok, Pfendesack Irén, Tirczka Klotild, özv. Újházy Aladárné, Vranyczány Johanna és Zágróczky Jolán gondnok.

A tanulók létszáma: 43+40+27+21+18+10=159.

Anyanyelv szerint: magyar 150; német 2; román 6; tót 1.

Vallás szerint: róm. kath. 61; gör. kath. 12; ág. ev. 6; ev. ref. 31; izr. 49.

Az intézettel internátus is van összekötve, melybe azonban csak 23 növendék vehető fel. Az internátusi díj 250 frt.

A felsőbb leányiskolában a tandíj 20 frt. Beiratásdíj 5 frt. Könyvtárdíj 2 frt.

* Az első közlemény a megelőző füzetben van. Szerk.

6. A fiumei magy. kir. állami elemi és felsőbb leányiskola és a fiumei állami kisdedóvó értesítője az 1895—96. tanévről. Közli: Gross Leopoldin igazgató.

Az értesítő elején közölve van: «Az ezeréves Magyarország. Drámai allegoria három szakaszban. Irta Steuer János», melyet az ezeréves ünnepélyen a növendékek bemutattak.

A beiratásokat szeptember 1. és 2. tartották meg. A tanítást azonban a nagy hőség miatt kormányzói rendeletből csak szept. 12-én kezdték meg. A tanártestületben igen sok változás történt, az oktatásügy nem nagy előnyére. Így: Cidičné Kövesdy Albertinát Czeglédről áthelyezték. Silló Lujza a bpesti polg. képző II. éves hallgatója kisegítőül alkalmaztatott. Glücklich Vilma a budapesti tudományegyetemre ment hallgatónak, azért állásától felmentetett. Ezeken kívül egész sor változás van még a férfiak között is, még pedig évközben. Az intézetnek gyásza is volt, egy tanára, Berthóty Károly, meghalt. Az egészségügy sem volt valami kielégítő; sok mulasztás volt betegeskedés miatt. Kirándulásokat és ünnepélyeket is rendeztek. Junius 20-án tartották meg a záróünnepélyt.

A tanártestület 8 rendes tagból és 9 óraadóból állott. Nők a következők voltak: Gross Leopoldin ig., Babare Adél, Carvin Piroska, Cidičné Kövesdy Albertina, Simonetti Klementin, Silló Lujza, Szegfi Emila, Szegfi Ilona, Mattiassi Eugenia, Schapira Mária, Zambráné Schweiger Anna. — A növendékek létszáma: 58+54+31+24+22+6= =195. Vallás szerint: róm. kath. 157; gör. kath. 1; gör. kel. 3; protestáns 5; izr. 29. Anyanyelv szerint: magyar 45; olasz 109, német 23, horvát 18. — Fiumei 102; vidéki 93. A szertár és könyvtár szép gyarapodást mutat.

Tandíj nincs, sem az elemi, sem a felsőbb leányiskolában. (Talán ezért volt a sok helyettesítés és áthelyezés évközben.)

7. Értesítő a kolozsvári állami felsőbb leányiskola 1895—96. évről. Kiadja az igazgatóság.

Az év történetében nevezetesebbek a következők. Az évet szept. 1-én kezdték meg a beiratásokkal. A növendékek oly tömegesen keresték fel az iskolát, hogy többet vissza kellett utasítani. Nagy kitüntetés érte az iskolát: Wlassics Gyula miniszter meglátogatta. Ez évben latin nyelv kurzust is tartott az igazgató, hogy a kik akarnak a latin nyelvből is elkészülhessenek az érettségire, hogy az egyeterme beiratkozhassanak.

A millennium alkalmából hazafias ünnepeket tartottak. Emlékfákat is ültettek.

A tanári testület 14 rendes- és 5 óradíjasból állott a hitoktatókon kívül, a következő nőkkel: De Gerando Antonina ig., Binder Laura, Butyka Vilma, Békésy Lila, Keul Sarolta, Biela Mária, Jurássy Berta, Lindner Auguszta, Szerencsiné Puskás Erica, Kuss Gizella, Blazsejowszki Matild, dr. Versényi Györgyné.

A növendékek létszáma: 32+35+48+48+37+36+28+29+ +27+8=328. Az első négy osztály párhuzamos volt. — Anyanyelv szerint: magyar 305; német 9; lengyel 1. — Vallás szerint: róm. kath. 151; gör. kath. 11; gör. kel. 2; ág. ev. 21; ev. ref. 86; unit. 16; izr. 41.

A tanári testület 21 gyülést tartott. Az intézetben kereskedelmi

tanfolyam is volt, melyet 20-an látogattak. A növendékeknek önképző körük is volt. Az értesítő elején egy czikk van: «Az önképzőkörök jótevő hatásáról a leányiskolákban». Irta de Gerando Antónia.

Beiratásdíj 5 frt. Tandíj 30 frt. Nyomtatványok díja 3 frt.

8. A kassai m. kir. állami felsőbb leányiskola és a vele kapcsolatos női kereskedelmi tanfolyam értesítője az 1895—96. iskolai évről. V. évfolyam. Szerkesztette Kolacskovszky Elza igazgató.

Az iskolai évet rendesen szept. elsején kezdték meg. 23-mal több növendék iratkozott be, mint tavaly. A tanártestületben sok változás volt: Zellán Rózsa egy havi szabadságon volt, óráit társai látták el. Meissner Regina egész éven szabadságon volt, Marlin Molly (Mária) helyettesítette, Bartal Sarolta szintén egész évi szabadságon volt, Bock Gizella helyettesítette. Gyurász Gyuláné nyugdíjaztatott, helyét Ratkovszky Margittal töltötték be. — Ehhez járult még az, hogy Botka Istvánné meghalt. — Egy osztályt párhuzamosítottak, az így származott órákat óraadókkal töltötték be. A kézimunkatanításr akisegítőül Radványi Annát alkalmazták. Az igazgató jelentésében felemlíti, hogy a szülők nem mindig működnek az iskolával egy czél felé. Többek között oly gyermekbálokba viszik, melyek reggel 4—5 óráig tartanak; de sőt még felnőttek mulatságába is elviszik. — A tanári kar minden hónapban megtartotta rendes értekezletét. Ezen kívül három módszeres értekezletet is tartottak. — Az egészség kielégítő volt, habár betegség miatt több mulasztás történt. Iskolai ünnepet többet tartottak. Mint minden iskolában úgy itt is, legkimagaslóbb volt az ezredéves ünnepély. — Az iskolai felszerelések meglehetősen gyarapodtak. — Az iskolai évet junius 15-én zárták be «Te Deum»-mal. — A tanári testület 14 rendes, 3 helyettes és 4 óraadóból állott, a következő nőkkel: Kolacskovszky Elza ig., Bartal Sarolta, Bock Julia, Botkáné Platthy Kamilla, Gyurásznó Arányi Izabella, Kovács Stefánia, Kubacska Emma, Meissner Regina, Rokszer Ilka, Schwarcz Irén, Zellán Rózsa, Bock Gizella, Marlin Molly, Ratkovszky Margit és Radványi Anna. — A növendékek létszáma: 29+30+39+39+27+32+31+29+17+12=285. Az első négy osztály párhuzamos volt. Vallás szerint: róm. kath. 143; ág. ev. 16; ev. ref. 15; izr. 111.

A tandíj 30 frt. Nyomtatványok stb. 2 frt. Beirtaásdíj 5 frt, de csak új növendékeknek.

Az iskolával kapcsolatban női kereskedelmi tanfolyam is volt, melyet 15 növ. látogatott. A tandíj 50 frt.

Az iskolában még rajz és festészeti tanfolyam is van.

9. A soproni m. kir. állami felsőbb leányiskola értesítője az 1895—96. iskolai évről. XXV. évfolyam. Közli: Marusák Pál igazgató.

Az értesítő elején közölve van: az igazgatónak az ezredéves ünnepélyen tartott beszéde; «Ezer év története» Józsa Menyhért ünnepi előadása és «A magyar nemzet világtörténeti jelentősége». Irta és előadta Trombitás Erzsi VI. oszt. növ.

A tanári testület a hitoktatókkal együtt 16 tagból állott; nők a következők voltak: Bründl Ödönné, Hanzély Irma, Karlik Mariska, Schuh Kamilla, Tschürtz Oktávia és Wagner Jozefin. A növedékek létszáma: 32+38+31+25+24+14=164. Vallás szerint: róm. kath. 59;

ág. ev. 56; ev. ref. 8; izr. 41. Anyanyelv szerint: magyar 125, német 39. Az intézettel kapcsolatban internátus is van, melynek 46 növ. volt. Az internátus díja 300 frt; zongoratanítás, mely nem kötelező, 100 frt.

Az igazgató jelentése szerint az iskola történetében két kiemelkedő mozzanat történt. Az egyik a nagy nemzeti ünnep; a másik az, hogy dr. Wlassics Gyula megszerezte a nőknek azon jogot, hogy egyetemre mehetnek. Egy harmadik mozzanat is volt, a mely az iskolára nézve legfontosabb: az idén töltötte be 25 éves fennállását. — Az iskolaévet szeptember elején megkezdték. A tanári testületben a következő változások történtek: Bock Szerafin leköszönt, helyébe a miniszterium Karlik Mariskát nevezte ki.

Az egészségi állapot nem volt a legkielégítőbb. Sok növendék mulasztott betegség miatt. — Tanszerek és könyvtári beszerzésekre a miniszterium 1025 frtot utalványozott.

Két tanuló részesült ösztöndíjban. Az évvégi vizsgálatokat junius 16-án kezdték s junius 20-án fejezték be záró-ünnepélylyel. A tandíj 20 frt. Nyomtatványok díja 2 frt. Beiratásdíj 5 frt.

III. Polgári leányiskolák.

1. Budapest székes fővárosi II. kerületi községi nyilvános polgári leányiskola és női kereskedelmi tanfolyam értesítője az 1895—96. tanévről. Szerkesztette: Kozma Gyula igazgató.

Az értesítő elején közölve van az ezredéves ünnepen Kozma Gyula igazgató által tartott lelkes megnyitó beszéd. Hasonlókép közölve van Balásy Dénes tanár ünnepi beszéde is.

A tanévet az igazgató szavai szerént nehéz viszonyok között kezdték meg. Ekkert Antalné beteg lett, őt Vithalm Irén helyettesítette; Balásy Dénes a VI. kerületbe helyeztetett, helyét Bródy Aranka töltötte be, kit azonban a tanács a VIII. ker. új polg. isk. helyezett, utódja Garai Rózsa lett. Erdődy Imrét a tanács az új VIII. ker. polg. iskolába helyezte igazgatónak, a helyére pedig dr. Trübswetter Ferencz ment, kit később a VII. ker. felső kereskedelmi isk. osztottak s helyére Horváth Irmát küldték. Ezen kívül Armbrus Istvánné is megbetegedett, az óráit Kollár Anna és Tiszay Elza látták el. — Az igazgató szerint: ez a millennáris esztendő iskolánkra nézve a megpróbáltatások és a küzdelmek éve volt. Az intézetben több tanfolyam volt: franczia nyelvi, zongora, torna, műhímzés és művirágkészítés, gyorsirási és tánctanfolyam.

Iskolai ünnepet többet tartottak, legnagyobbszerű volt a máj. 9-én tartott ezredéves ünnep. A növendékeket több alkalommal elvezették: a Nemzetközi panorámába, Feszty-féle körképbe, Műcsarnokba, Országos kiállításba, Állatkertbe.

A tanári testület a hitoktatókon kívül 13 tagból állott a következő nőkkel: Ambrus Istvánné, Ekkert Antalné, Kollár Anna és Szalkay Elvira.

Jutalomban és ösztöndíjban az intézet több növendéke részesült.

A tanulók létszáma: 59+59+55+56+43+44+37+38=391. Vallás szerint: róm. kath. 294; gör. kel. 3; ág. ev. 26; ev. ref. 31; izr. 37. Helybeli 315; vidéki 76.

A női kereskedelmi tanfolyamba 39 iratkozott be, 6 kimaradt.

2. A Budapest székesfővárosi I. kerületi krisztinavárosi községi nyilvános polgári leányiskola harmadik értesítője az 1895—96. tanév végével. Szerkesztette: Szabó József igazgató.

Az iskola még csak harmadik éve áll fenn s máris 5 osztálya van. A helyiség azonban nagyon is nem megfelelő, mert nem csak hogy az I. és IV. oszt. a szomszédos épületben volt elhelyezve, hanem az I. és II. oszt.-ban a rajzórákon mindig csak a fele osztály vehetett részt.

A tantestületben több változás történt: Novák Sándorné a várbeli felsőbb leányiskolába ment, a helyét Lengyel Margit töltötte be. A többi változás a férfiak között volt. — A szorgalom és viselet kielégítő volt; egy tanulót azonban csendes úton eltávolítottak. — A növ. egészségi állapota kielégítő volt. A tanári testületben azonban több betegeskedés fordult elő. Iskolai ünnepet többet tartottak. Kirándulásokat is rendeztek. Tandíjfizetés alól fel volt mentve 32%. Ösztöndíjban is több tanuló részesült.

A tanári testület a hitoktatón kívül 10 tagból állott a következő nőkkel: Dr. Anderkó Aurelné, Bodnár Aranka, Kont Gyuláné, Lengyel Margit, Spadi Sándorné és Ujházy Irma.

A növendékek létszáma: 75+71+43+35+38=262. Vallás szerint: róm. kath. 185; ág. ev. 10; ev. ref. 12; unit. 1; gör. kel. 2; izr. 33.

3. A kecskeméti polgári leányiskola 1875—1895. Irta Pásthy Károly igazgató. Kiadta Kecskemét th. város.

Az első értekezés: «A nőnevelés Kecskeméten 1875 előtt». Hogy mikor keletkezett az első leányiskola, azt biztosan nem tudják. Okmányok szerint a XVI. sz. végén és a XVII. század elején azonban már voltak iskolák, de hogy leányok jártak-e bele azt nem tudják. A XVIII. sz.-ban azonban már voltak leányiskolák, ez a Szt.-Ferencz rend kecskeméti szerzet házának történetében fel van jegyezve; hol az első szerzetes tanítónők nevei is feltalálhatók. Így 1773 feb. 15.-éről fel van jegyezve, hogy a 19 éves Major Erzsébet és a 17 éves Szabó Róza a rend harnadrendjébe, a leánykák tanításában való segédkezés végett fölvétettek.

«Az 1767. évben elhalt tertiária Soror Hyacintának (Móra Erzsébet) életrajzában ott van, hogy: ki teczett tovább az ő tökéletessége a számos genge szűz leánykáknak szeretettel való kemény neveléséből». 1783-ban József császár a rendet feloszlatta, a mi után a szerzetes tanítónők tovább, mint magán nevelőnők működtek. A XIX. sz. elején azonban már Kecskeméten úgy a kath. mint a ref. leánykák részére 3—3 tanterem volt ugyanannyi tanítóval. 1852-ben ment Kecskemétre Tóth Lajosné sz. Dinovszky Anna, hogy ott nőneveldét állítson. A várostanács 1852 nov.-ben ki is mondta a nőnevelde felállítását és Tóth Lajosnét megválasztotta városi nevelőnőül; három év után azonban elhalt s utódja Molnárné Légrády Teréz lett, ki 19 évig vezette tovább. Ezen iskola azonban kath. jellegű lett. A tanügyi bizottmány javaslatára aztán a protestánsok részére is állítottak egy ez előbbivel megegyező iskolát. Hová Dömötör Terézt választották tanítónőnek. 1875-ben kimondta a a városi közgyülés, hogy a két nőneveldét beszünteti és helyettük egy 4 oszt. elemi iskolát és egy polg. leányiskolát állít. Az uj intézet 1875 szept. 28-án a jelenlegi igazgató vezetése alatt meg is nyilt. Az első nő ez iskolánál: Dömötör Krisztina volt. Most pedig már azon fáradoznak, hogy a polg. leányiskolát felsőbb leányiskolává változtassák.

A tanártestületben a következő nők voltak: Dömötör Krisztina,

Szarvassy Margit, Eckert Irma, Than Irma, Ájer Mariska, Tóth Emilia, Fülöp Juliska.

A növendékekre vonatkozólag V tábla van közölve, a melyből láthatjuk, hogy 1875—76-ban: 26+23=49 növendékük volt I. és II. oszt.-ban. 1880—81-ben lett 4 osztályú, akkor volt: 47+15+22+10=94 növendékük és az 1895—96. tanévben volt: 86+63+48+40=237.

A tanszerek értéke: 3760 frt 42 kr. A tanári könyvtár értéke: 1690 frt 25 kr. Az ifjúsági könyvtár értéke: 1573 frt 70 kr. Az iskola vagyona az épülettel együtt: 42,203 frt 57 kr.

4. A győri m. kir. állami polgári leányiskola története az 1882—83. tanévtől az 1893—94. tanév végéig, kapcsolatban az 1894—95. tanév adataival. Szerkesztette: Karsai Jolán igazgató.

Az értesítőben megvan az intézet története iskolai évről iskolai évre. — Mint a legtöbb helyen, úgy Győrött is a nőnevelést magán intézetek végezték. A legrégibb ily magán intézet volt a Zalud Antóniáé. Ezzel párhuzamban volt egy másik is, Vargyas Endréné szül. Petz Vilmáé. A melyből aztán a mai polg. leányiskola fejlődött. Az első tantestületben a következő nők voltak: Vargyas Endréné, Péntek Ilona, Fröhlich Erzsébet és Kayl Stefánia. A növendékek száma pedig 4 oszt.-ban 40 volt. Ez iskolát előbb a város, később az állam is segélyezte, végre az állam 1882 szept. átvette.

A lefolyt tanévet szeptember elején kezdték meg. A növendékek oly tömegesen jelentkeztek, hogy a III. oszt. is párhuzamossá kellett tenni. E végből Ájer Mariskát Kecskemétről áthelyezték. Az énektanár is lemondott, helyét Czikann Kamilla foglalta el. Ily előzmények után az évet szeptember 7-én megkezdték. Csakhamar megzavarta a csendes munkát az, hogy Jakubovich Marianne Pápára helyeztetett, kinek helyére Török Emma elemi isk. tanítónő jött mint helyettes. — A tanszerek kevéssel szaporodtak. A könyvtár ajándékozás által szépen gyarapodott. A tanártestület 11 értekezletet tartott. A tanévet junius 18-án zárták be.

A tanári testület a vallástanárokon kívül 11 tagból állott, közöttük: Karsay Jolán ig., Ájer Mariska, Bánoczy Gizella, Czikann Berta, Czikann Kamilla, Nagy Gizella, Rötzer Etelka, Timár Fanny és Török Emma. A tanulók létszámára vonatkozó táblázat elmaradt. A jelen iskolai év mindenhol 1894—95-nek van véve. — Ez azt hiszen tévedés lesz.

5. A szegszárdi államilag segélyezett községi polgári leányiskola ötödik értesítője az 1895—96. tanévről Közli: Kovácsné Nagy Luiza igazgató.

A beiratások szept. 1—8-ig tartottak s az alatt beirtak 176 növendéket. A tanítás megszakítás nélkül folyt egész éven át. Harrach Etel szabadságon volt, kit dr. Pápé Dénesné Arlow Mária helyettesített. A tantestületben több betegeskedés fordult elő. Így Benes Bozsena gyöngélkedése miatt pár hétig nem tartottak tornaórákat. Az iskola részt vett az ezredéves kiállításon is. Több iskolai ünnepet is rendeztek.

A tanári testület a hitoktatókkal együtt 10 tagból állott, a következő nőkkel: Bati Jánosné sz. Stancsics Fanni, Benes Bozsena, Harrach Etel, Kovács Dávidné sz. Nagy Luiza ig., Pápé Dénesné Arlow Mária, Rizler Ilona.

A növendékek létszáma: 55+60+31+30=176. Vallás szerint: róm. kath. 116; ág. ev. 4; ev. ref. 8; izr. 48. Lakhely szerint: helybeli 109; vidéki 67.

6. A kismartoni m. kir. állami lakatos ipartanműhelylyel és női kézimunka-tanfolyammal kiegészített polgári fiú- és leányiskola története és jelen állapota. (1881—1895.) A millennium alkalmából irta Krammer József igazgató.

Az iskola 1881-ben alapíttatott. Az első nő a tantestületben: Király Emma és Ragályi Róza volt. — Az első évben a leányiskolába beiratkozott 39 növendék, kik közül csak 3 tudott magyarul. Az 1884—85. iskolai évvel lett a leányiskola 4 osztályú.

A tanári testületben a következő nők vannak: Király Emma, Konosné Snistsák Margit, Krammerné Pottyondy Paula, Mudrony Vilma. A leányiskolába az 1894—95. tanévbe beiratkozott 76=23+19+ +12+11 és a kézimunka-tanfolyamba járt 11. — Vallás szerint: róm. kath. 41; ág. ev. 4; izr. 31. Anyanyelv szerint: magyar 19; német 57.

7. Az újpesti m. kir. állami polgári leányiskola tizenharmadik értesítője az 1895—96. iskolai évről. Szerkesztette Gallauner Lujza igazgató.

Az értesítő az 1896. évi május hó 9-én tartott ünnepi beszéddel kezdődik.

Az igazgatói jelentés szerint a szorgalmi időt szept. 7-én kezdték. A tanítást egyhuzamban tartották 8—12-ig, illetőleg 8—1-ig. Beiratott 296 növendék s így 42-vel több mint tavaly. A tantestület kebelében nem történt változás. Értekezletet 13-mat tartottak. Vallásos nevelés czéljából a gyermekek templomba eljártak, gyónáshoz kétszer járultak. Az intézet kebelében önképzőkör és daloskör is volt. Több hazafias ünnepélyt tartottak.

A tanártestület 12 tagból állott a hitoktatókon kívül a következő nőkkel: Gallauner Lujza ig., Elefántné Sikor Joán, Erschinger Jánosné sz. Tóth Matild, Gallauner Anna, Juhász Ida, Kemnicsek Miklósné sz. Visontay Irma, Lusztig Emma, Ott Mária.

A növendékek létszáma: 53+55+46+42+53+47=296. Az I. és II. oszt. párhuzamos volt. Vallás szerint: róm. kath. 150; ág. ev. 20; ev. ref. 19; izr. 105. Nemzetség szerint: magyar 283, német 13.

Az ezredéves orsz. kiállításon részt vesz az iskóla.

8. Az újvidéki magyar kir. állami polgári leányiskola 20 éves története 1876—1896. Irta Nemessányi Adél igazgató.

A szépen megírt történetből látjuk, hogy az iskola 1876-ban állíttatott fel. Az első két nő az iskolánál: Király Emma és Száhr Erzsébet volt. Nagy feladat várt az iskolára, különösen a magyarosodás terén. Újvidéken minden nyelven lehetett hallani beszélni, csak magyarul nem. Az iskola derekasan is megállotta a helyét, a növendékei mind elsajátították a magyar nyelvet, sőt sok teljesen magyarrá lett. Hogy mily küzdelmet állott ki az iskola, láthatjuk a növendékek számából. Az 1-ső évben egy osztályban volt 60, a 2-ik évben két osztályban 68, a 3-ik évben három osztályban 66, a 4-ik évben négy osztályban 57, a 6-ik évben négy osztályban 48 stb. Különösen a szerbek tartózkodtak az iskolától. Az első két év alatt összesen csak 24 szerb leányka járt a polg. iskolába s ma már évenkint 40—50 keresi fel.

1880-ig az iskola igazgatója férfi volt, ekkor lett Bárány Franczisska, ki azonban elhalt, utódja Szabó Erzsébet lett. 1882-ig a tantestületben 14 változás történt. 1882 óta pedig csak 3. A jelenlegi igazgató 1884-ben foglalta el állását. 1894-ben kapott az iskola megfelelő hajlékot, díszes épületet. A növendékek most már tömegesen keresik fel. Az első osztályba felvettek 70 tanulót, abban a reményben, hogy a magas miniszterium azt majd párhuzamosítja. A miniszterium ezt elvben el is fogadta, de tanárt nem adott; ez az oka, hogy az a tantestület, a mely 60—70 tanulóhoz volt kinevezve, most 200 gyermeket taníт öt osztályban.

A tanári testület 5 rendes és 4 kisegítőből állott, a rendesek mind nők: Nemessányi Adél ig., Bréger Adél, Fizély Julia, Molnárné J. Jolán, Nagel Róza.

A növedékek létszáma az 1895—96. évben: 74+55+33+40=202. Anyanyelv szerint: magyar 93; német 60; szerb 45; tót 3. Vallás szerint: róm. kath. 59; gör. kel. 45; ág. ev. 18; ev. ref. 16; izr. 64.

9. Az orosházi m. kir. állami kertgazdasági szakoktatással összekötött polgári fiú- és leányiskola IV., illetve VI. értesítője az 1895—96. tanévről. Szerkesztette: Nagy Lajos igazgató.

Az iskolai évet szept. 5-én kezdték meg. 59 növendékkel több növendék iratkozott be, mint az előző évben. A tanártestülethez Kürthy Irén és Szieber Paula helyeztetett. A fegyelem és szorgalom kielégítő volt. Az egészségi viszonyok jók voltak, habár egy kis lány elhalálozott. Több hazafias ünnepet rendeztek. Az évet jun. 20-án zárták be.

A két iskola tanártestülete a hitoktatókon kívül 11 tagból állott, a következő nőkkel: Kürthy Irén, Nagyné G. Emilia, Szieber Paula.

A növendékek létszáma: 36+36+25+23=117. Vallás szerint: róm. kath. 17; ág. ev. 39; ev. ref. 13; izr. 51. — A szertár és könyvtárak gyarapodtak.

10. A nyiregyházi községi polgári leányiskola értesítője az 1895—96. tanévről. Közli: Bölcsházy Vilma igazgató.

A beiratások 1—16-áig tartottak, mely idő alatt beiratkozott 160 növendék, 43-mal több, mint az előző évben. Viselet, fegyelem, egészség kielégítő volt.

A következőkben közölve van az igazgató ezredéves ünnepi beszéde s a többi ünnepi beszéd is. Aztán következik az iskola története. — Az iskola mint felső leányiskola 1880-ban nyilt meg, egy tanítónővel: Poroszlay Adéllal. A következő évben Tanos Irma jött hozzá. Nagy csapás következett ezután az ifjú intézetre: Poroszlay A. meghalt, Tanos Irma lemondott, így az iskola vezető, tanító nélkül maradt. Az iskola élére ideiglenesen Nyelete Teréz elemi isk. tanítónőt választották meg, a többi órákat gymnáziumi tanárok láttak el. A következő 1883—84. évben Kerner Jankát választották meg, ki szintén még az évben elhalt. Ezután Szimkó Endre elemi isk. tanítót választották meg az intézet vezetésére, kinek utódja 1887—88-ban Werner László polg. isk. tanár lett. Csoda, hogy ennyi csapással az intézet meg tudott erősödni! Az 1895—96. évet, új díszes épületben kezdték meg. — Az intézetnek önképzőköre és dalosköre is volt. A tanári testületben több változás történt: Kubik Katinkát választották meg mennyiség és természettudományi szakra. Az igazgatói állásra a pályázat meddő maradt s másodízben

a budapesti áll. polg. képző ajánlatára választották meg a jelenlegi igazgatót. A négy osztályú polg. isk. tantestülete 8 tagból állott a következő nőkkel: Bölcsházy Vilma ig., Jéger Emma, Kubik Katinka, Palicz Gizella.

A növendékek létszáma: 43+50+40+28=161. Vallás szerint: róm. kath. 42; gör. kel. 6; ág. ev. 35; ev. ref. 27; izr. 51. Anyanyelv szerint: magyar 154; német 7.

Értekezés: «Néhány szó az általános magyar nyelvi oktatásról» Bölcsházy Vilmától.

11. A nagyváradi községi polgári leányiskola értesítője az 1895—96. tanévről. Összeállította: Rechtné Bauer Zsófia polgári leányiskola igazgató. Kiadta: A községi iskolaszék.

Az értesítő elején közölve vannak az ezredéves ünnepi beszédek.

Az év történetéből kiemeljük a következőket: Az ezredéves ünnep emlékére lobogót hímeztettek és alapítványt gyüjtöttnek, melynek kamatait oly tanuló kapja, ki tanító vagy óvónő képzőben folytatja tanulmányát.

A beiratásokat szept. 5-ig tartották meg, beiratkozott 261 tanuló. A szorgalom, viselet megfelelő volt. A tantestületben sem történt változás.

A tanári testület 5 rendes, 1 kisegítő és 2 óradíjasból állott. Közöttük volt: Rechtné Bauer Zsófia ig., Beleznayné Diósy Anna, Ruby Adél, özv. dr. Személy Kálmánné, dr. Tóth Mihályné és Vargha Ilona.

A növendékek létszáma: 86+73+46+44=249. Vallás szerint: róm. kath. 38; ág. ev. 2; ev. ref. 24; izr. 186.

12. A komáromi m. kir. állami polgári leányiskola IV. értesítője az 1895—96. iskolai évről. A gondnokság megbízásából kiadja: Geöcze Sarolta igazgató.

A beiratásokat szept. 1—3. között tartottak, s a tanítás rendesen folyt jun. 13-ig, mikor a vizsgálatok kezdődtek. A tantestületben változás nem történt. Koehlerné Ertl Arankát 3 hétig, Schlosser Hermint pedig 2 hónapig kellett helyettesíteni. Ez utóbbi kézimunka óráit Wéber Irén helyettesítette. Az iskolában kézimunka-tanfolyam is volt, fehérnemű-szabás és varrásból. A tanártestület 18 értekezletet tartott. A vallásos érzület ápolása végett a tanítást imával kezdték és végezték. A gyermekek hazafias érzületét ápolandó, több kegyeletes ünnepélyt is tartottak. Így az önképzőkör Kossuth-emlékünnepélyt is tartott. Az iskolának jégpályája is volt. Több kirándulást is rendeztek. Az iskola részt vett az ezredéves kiállításon is.

A tanártestület 6 rendes és 3 óraadóból állott. Nők a következők voltak: Geöcze Sarolta igazgató, Fülöp Viktória, Pöltzl Irma, Schlosser Hermin, Koehlerné Ertl Aranka, K. Ledermayer Ilona, Wéber Irén és Pollák Fáni fehérnemű-varrónő.

A növendékek létszáma: 52+62+34+32=180 és 14 a kézimunka-tanfolyamon. Vallás szerint: róm. kath. 69; ág. ev. 13; ev. ref. 39; gör. kel. 3; izr. 70. Magyar 191; német 3.

Értekezés: «A magyar nő és az ezer év. Írta Geöcze Sarolta.

13. A gyöngyösi állami polgári leányiskola értesítője az 1895—96. tanévről. Közli: Damjanovics Teodorné — Kasics Etel igazgató.

A beiratásokat szept. 2-án kezdték el, és beírtak a három osztályba 121 növendéket. A tanítást szept. 10-én kezdték el. Az egészségi viszonyok kielégítők voltak. A tiszti orvos 19-szer látogatta meg az iskolát. A harmadik osztály felállításával új tanárt kellett kinevezni, s azt a magas miniszterium okt. 30-án meg is tette; kinevezte Símor Anna Valériát, ki az állását deczember 16-án foglalta el s már április 7-én lemondott. Így tehát helyettesítésről kellett gondoskodni. Egész éven át 18 tanári gyűlést tartottak. Ez iskolával is egy huzamú tanítás volt, s csak kedden d. u. volt óra. Ünnepeket tartottak. Az új épület felépítését várják. Felszerelésre, tanszerekre a magas miniszterium az idén nem áldozhatott, s így még a szükségesekkel nincs az iskola ellátva. A tanári testület: Damjanovics Teodorné-Kasics Etel igazgató, Símor Anna Valéria, Tóbisch Teréz és Zsigárdy Flórából állott.

A növendékek létszáma: 41+41+39=121. Vallás szerint: róm. kath. 50; ág. ev. 4; ev. ref. 3; izr. 64. Magyar 118; német 3.

Értekezés: «Magyarország története, tekintettel a nőnevelésre». Irta Tóbisch Teréz.

14. A csikmegyei polg. leányiskola ismertető füzete 1880—95. Szerkesztette: Özv. Riszner Józsefné igazgató.

Az iskola csakugyan «unikum». A tanulók nem fizetnek sem tandíjat, sem beiratási díjat, egyszóval semmi díjat. Könyveket az iskolától kapnak, a miért ezek 10%-ot fizetnek év végén javításra. Zenét, franczia, tánczot is díj nélkül tanulhatnak. Hangjegyet, minta- és szabászati lapot, varrógépet, hímzőkereteket stb. is az iskola kölcsönöz a növendékeknek. A bent lakók csak az ételért és mosásért fizetnek 13 forintot. Mást mindent ingyen kapnak, sőt még ifjusági iratokat is ingyen járat az iskola. Ezek mellett még a tanári könyvtárra is ad az iskola évenkint 1600 forintot. Hogy ez mind hogy lehet — mert szinte hihetetlen — az következőkben leli magyarázatát. 1869. évi rendelettel Csikmegye visszakapta az úgynevezett «revindikált» havasokat, továbbá lóbeszerzési és ruházati alapot is, melyet a feloszlott I. és II. székely ezred bírt. A rendelet szerint ezt fordította a megye nevelési czélra, s ebből lett a polgári leányiskola is.

Első igazgatója özv. Lakatos Jánosné lett. Az iskola 1880—81-ben nyilt meg. Lakatosné 1892-ben nyugdíjba ment s őt követte a jelenlegi igazgató. Rendes tanerők voltak: Élthes Jakabné, özv. Revitzky Péterné, Novotny Mariska, Doucha Bocsena és Császár Jolán. Kik azonban most már nincsenek valamennyien ott.

A növendékek létszáma: 1880—81-ben két osztályban volt 47 s 1894—95-ben négy osztályban volt 90. A jelen tanév nincs közölve. A növendékekre vonatkozó egyéb táblázat nincs közölve.

15. A budapesti ág. hitv. ev. magyar és német egyházgyülekezet nép- és polgári iskolájának évi értesítője az 1895—96. tanévről. XVII. évfolyam.

Az iskolai év történetéből veszszük a következőket. Az ezredéves ünnepet fényesen megünnepelték. Egy névtelen szülő 5000 frt alapítványt tett. Ajándékokkal azonkivül többen járultak az iskola fenntartásához. A kettős iskolának együtt 736 rendes és 115 magántanulója volt. Az intézet bevétele 28,126 frt 14 kr., kiadása pedig 31,298 frt 68 kr. volt, így az egyháznak kellett még 3171 frttal a fenntartáshoz járulni.

A polgári leányiskolában mind férfiak tanítanak, kézimunkát tanított: özv. Gerzsó Károlyné és Kardeván Ida.

A tanulók létszáma a polg. leányiskolában: 77+73+68+58=276. Vallás szerint: róm. kath. 20; ág. ev. 119; ev. ref. 8; gör.-kel. 1; izr. 128. — Magyar 236; német 36; tót 2.

A tandíj ág. evangelikusoknak 18 frt, protestánsoknak 24 frt és más felekezetűeknek 50 frt a polg. leányiskolában.

Értekezés: «A család és az iskola». Irta Mokry Eszter.

16. A báró Kemény Kálmánné sz. báró Bánffy Polixéna védnöksége alatti marosvásárhelyi ev. ref. elemi és polg. leányiskola és ezzel kapcsolatos nő-ipariskola 1895—96. tanévi értesitője. Szerkesztette Pallós Albert igazgató. Millenniumi kiadás.

Az értesítő közli az iskola történetét 1557 óta. Az 1895—96. tanévet szept. 9-én nyitották meg. Felvettek a polg. leányiskolába 121 s a nőipariskolába 19 növendéket. A vallásos érzés ápolása végett a hetet közösen imával kezdték és végezték. A tanártestület 15 gyülést tartott. Az egészségi állapot kielégítő volt. Csak Szentpéteri Ilonát betegsége alatt Wenger Lujza helyettesítette. Hazafias ünnepeket tartottak. Könyvtár gyarapodott. A tanártestület a hitoktatókkal együtt 12 tagból állott a következő nőkkel: Pallós Albertné, Szentpéteri Ilona, Ürr Ida és K. Nagy Gizella.

A növendékek létszáma: 42+35+19+24=120. Vallás szerint: róm. kath. 14; gör.-kel. 3; ág. ev. 4; ev. ref. 74; unit. 2; izr. 23.

Közölve van az ezredéves ünnepen tartott ima és beszéd.

17. Az iglói ág. hitv. ev. népiskola és polgári leányiskola története. Összeállította: Dobó Adolf igazgató.

Az iskola története, mely összefügg az evang. egyház történetével, a XVI. század óta van írva. Habár az első időkből semmi bizonyost nem tudnak róla. Igló is a XIII szepesi városhoz tartozott, mely a lengyeleknek volt elzálogosítva, s így sok bajnak volt kitéve, ezen bajokat az iskola is megérte; mert hol bezárták, hol megnyitották. Az első leányiskola 1798-ban nyilt meg. Az elemi iskola fölé már rég szerveztek egy felső leányiskolát, melyből a polgári iskola lett. Az épületet ajándékba kapták s kellő átalakítással 1880—81-ben már abban kezdték meg a munkát.

A felső leányiskolában, illetőleg most már polgári iskolában, működtek a következő nők. (Keletkezése óta): Alexy Emilia, Bretz Berta, Kellner Mária, Komjáthy Sándorné Egry Erzsébet, Sima Gizella, Cservenka Nándorné.

A növendékek létszáma: (az adatok az 1894—95. tanévre vonatkoznak) 28+31+33+23=115. Vallás szerint: róm. kath. 20; gör. kath. 1; ág ev. 56; ev. ref. 9; izr. 29. Magyar 37; német 78.

18. Értesítő 1895—96. Szentes város által fenntartott IV osztályú polg. leányiskola, tanyai elemi iskolák és kisdedóvodáról. A községi iskolaszék megbízásából szerkesztette: Pap Lajosné sz. Gonda Julia polg. isk. igazgató.

Az iskola történetéből kiemeljük a következőket. 1869-ben elhatározta a városi képviselőtestület, hogy 4 osztályú polgári fiúiskolát és 2 osztályú leányiskolát állít. De csak 1870 nov. lett belőle valami.

A leánytanodához meghívták nevelőnőül: Fornet Kornél sóraktár-

nok nejét. Az iskola azonban csak 1871 febr. 1-én nyilt meg. A következő évben a nevelőnő lemondott, mert hírlapi támadásoknak volt kitéve. Utódjául Marschallné Nagy Rózát választották, ki azonban a feltételeket nem fogadta el, s így az állást sem foglalta el. Újból csak egy ajánlkozó úri nőre határozták bízni a nevelést, s az Pethő Etelka volt. Ily vajudások után az iskola csak 1872—73. tanévben kezdhete meg rendszeres működését, a mikor a nevelőnői állásra Róth Máriát választották meg. A többi órákat a fiúiskolai tanárok mint óraadók látták el. Két osztálylyal volt az iskola egész 1888—89. tanévig, a mikor felállították a III. osztályt, az 1891—92. évben pedig megnyilt a IV. osztály is.

A tantestület a hitoktatókkal együtt 13 tagból állott a következő nőkkel: Papp Lajosné, Csuppay Mártonné, Jakó Etelka, Katkicsné Greskovics N. és Práznovszky Erzsébet.

A növendékek létszáma: 36+33+37+20=126. Vallás szerint: róm. kath. 43; gör. kath. 1; ág. ev. 1; ev. ref. 43; izr. 38.

19. Az állam, a város és a helybeli nőegyesület által segélyezett szarvasi társulati elemi osztályokkal egybekötött polgári leányiskola értesítője 1895—96. tanévről. Közli: Mocskónyi József e. i. igazgató.

Az évet szept. 5-én megkezdték; a növendékek örvendetesen szaporodtak úgy, hogy az eddig egyesített I. és II. osztályt külön kellett választani és külön tanterembe kellett elhelyezni. E végből egy nyelvtörténeti fokra állást hirdettek, de okleveles egyén nem pályázott. Csak a következő évben tölthették be ez állást. Több hazafias ünnepet rendeztek.

A polg. leányiskolában tanított: Bretz Berta, Lukes Ilona, Mihálfi Melán, Mokry Lenke.

A növendékek létszáma: 20+19+14+15=68. Vallás szerint: rom. kath. 20; ág. ev. 21; ev. ref. 3; gör. kel. 1; izr. 23.

20. A Nagy-Enyed városi elemi leányiskola és a hozzákapcsolt női munka-tanfolyam 1895—96. tanévi értesítője. VIII. évfolyam. Kiadta az iskolaszék és gondnokság.

Az értesítő Gáspár János gondnoksági elnök évzáró beszédével kezdődik. A polgári leányiskola történetéből veszszük a következőket. 1872-ben állították fel mint felső leányiskolát 2 osztálylyal. Első tanítónők: Schulek Emma és Fekete Róza voltak. 1875—76. tanévben alakult át államilag segélyzett négyosztályú polgári leányiskolává, melynek növendékei mindig szaporodnak. Az 1895—96. tanévben a beiratásokat szept. 2-án kezdték el, beírtak összesen 138 tanulót. — A tanártestületben a következő változások történtek. Király Miklós és neje eltávoztak, a helyeiket a tanév elejével még nem töltötték be. Szeptember végén foglalta el állását Lamács Lujza és október 30-án Kasselik Emilia; eddig helyettesítéséről kellett gondoskodni. A tanítás rendes menetét különben semmi más nem zavarta meg. Az iskolában «Önművelődési egyesület» is volt. Az iskola felé, a szülők kívánságára, női kézimunka-tanfolyamot is szerveztek, hol a gyermekek 10—12 órai elméleti tanításban is részesültek volna, de ezt a miniszterium nem hagyta jóvá, csak a második felterjesztésre. Akadt is e tanfolyamnak 4 tanulója.

A tanártestület a hitoktatókon kívül 7 tagból állott a következő

nőkkel: Dömök Erzsébet igazgató, Füzi Katinka, Hajdú Erzsébet, Kasselik Emilia és Lamács Lujza.

A tanulók létszáma: 44+28+31+29 és 6 magántanuló=138. Vallás szerint: róm. kath. 39; gör. kath. 5; ág. ev. 12; ev. ref. 67; unit. 6; izr. 9. Magyar 126; román 4; tót 2; német 6.

21. A Sümeg városi felső leányiskola VI. és a róm. kath. elemi fiú- és leányiskola. XXXVIII. értesítője az 1895—96. tanévről. Szerkesztette: Bánfi Alajos igazgató.

Az ezredéves ünnepet «Árpád» faültetéssel ülték meg. A tantestületben változás történt: Horváth Margit férjhez ment, állásáról lemondott. Helyére Kiss Irént választották, de ez nem foglalhatta el állását, utódja Dusovszky Mariska lett. Találólag mondja az igazgató, hogy ipartanítónőt nem nevez ki az állam, pedig arra nagy szükség lenne.

A tantestületi gyűléseken egy-egy kartárs valami hasznos dolgot adott elő vagy olvasott fel.

A felső leányiskola tantestülete 3 tagból állott 2 nővel: Dusovszky Mariska és Szidnay Antalné.

A tanulók létszáma a felső leányiskolában: 16+14=30. Vallás szerint: róm. kath. 17; izr. 13. *H. L.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

A fiumei állami felsőbb leányiskola szeptember hó 27-én nagy és díszes közönség jelenlétében alapkövének letételét ünnepelte meg.

Mintha az ég maga is örömmel venné a várva-várt épületnek megkezdését, oly ragyogó kéken mosolygott alá egyheti borús esős időjárás után.

Az épület telke, mely gyönyörű fekvésű, a fiumei viszonyokhoz mérten elég tágas is és 50 ezer frtba került az államnak. Czigler Győző, műegyetemi tanár a kétemeletes palotát tervezte, Celligoi és Leard fiumei mérnökök 150,000 frtért építik és szerződés szerint jövő évi augusztus végére át fogják adni rendeltetésének.

Az alapkő a tornaterem egyik falában van letéve és belsejében egy réztokban fekszik ama díszes pergamentlap, mely a millennium emlékére készült. Czibesz M., az intézet rajztanára, igen szépen állította ki, tartalma a következő: I. Ferencz József Ő császári és királyi Felsége, Magyarország apostoli királya uralkodása, losonczi Bánffy Dezső báró miniszterelnök, dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter, német-ujvári és szabad-battyáni Batthyány Lajos gróf kormányzó idejében Czigler Győző műegyetemi tanár tervei szerint és Leard és Celligoi vállalkozók közreműködésével épül. Ezen okmány Magyarország ezeréves fennállása ünneplésének emlékére helyeztetik el az alapkőletétel alkalmával a m. kir. állami felsőbb leányiskola czéljaira emelt épületben. A hazafias nevelést szolgálja, és Isten áldása legyen rajta!

Az ünnepély színhelyén ragyogó szép képet aranyozott be az őszi napsugár. Babér- és pálmadísz borította az emelkedő falakat, az állványok árboczairól nemzeti és fiumei zászlók köszöntettek le, a lépcsőzetes terrászokat világos ruhás nemzetiszín szalagos leánykák mosolygó serege lepte el. És e kép kerete észak felől a Meynier-park évszázados fapompája, legfelől a kormányzói új palota márványfehér épülete, és délfelől a kéklő tenger! Érdeklődő közönség lepte el a szomszéd utczákat, a házak ablakait és erkélyeit.

Az ünnepély pont tíz órakor kezdődött. Jelen voltak lilienbergi Abele Rezső báró, miniszteri tanácsos, mint a kormányzó úr képviselője, Wickenburg István gróf, a tanfelügyelői teendőkkel megbizott miniszteri titkár, Urbányi Lajos mérnök, mint Czigler tanár képviselője, a város részéről dr. Gelletich Miklós alpolgármester és Mikenich Péter lovag. Eljöttek a hivatalok fejei is, és a testvér tantestületek majdnem teljes számban.

A Himnusz lelkes hangjai, mint méltó imája a nemzeti ünnepély-

nek, nyitották meg a műsort. Az utána következő alkalmi beszédben az intézet igazgatója az ünnepélyt elrendelő miniszteri rendelet azon nemes intencziójára hivatkozott, mely az ezredéves ünnepélyt az iskolák fejlődésében ez évben előforduló fontosabb mozzanatokra, így az építkezések megkezdésére is kiterjeszteni kívánja. Majd a növendékekhez fordulva, lelkes szavakban az ünnepély jelentőségét magyarázta nekik.

Az emléklapnak azon passzusát «a nemzeti nőnevelést szolgálja» fogadásnak tüntette fel, hogy minden szó és ismeret, az egész műveltség, mely e ház falaiból kiáradni fog, mint forrásmedenczéből számtalan erekben az éltető elem, mindenekelőtt és minden izében hazafias, nemzeti érzelmű, magyar legyen! Hogy a tanuló-generácziók e házban necsak magyarul beszélni tanuljanak, hanem szivök mélyében érezni is, mily dicső nagy feladat az, szeretett hazánknak lelkes, hű leányai lenni. «Isten bennünket úgy segéljen, a hogy mi ezen fogadást megtartjuk!»

Azután következett az okmány felolvasása és aláirása, majd elhelyezése és az alapkő letétele, miközben a növendékek a királyhimnuszt elénekelték. A vendégek kalapácsütéssel erősítették meg az alapkövet, szerencsét és áldást kívánva az új házra.

Távozásuk után Celligoi épitész-mérnök bőkezűsége folytán számtalan bonbonniéret és süteményt osztottak ki a növendékek között, kikre az ünnepély e programmon kívüli befejezése igen kellemesen hatott. Az igazgatónak díszes nemzetiszín szalagos csokrot adtak át. *X.*

*

Barkóczy Dömök Antónia, a mármaros-szigeti felsőbb leányiskola internátusi igazgatónője nyugalomba vonult. A kitünő igazgatónő 26 évet töltött a nőnevelésügy szolgálatában s széleskörben ismertté tette úgy nevét önfeláldozó munkássága, mint lelkes ügyszeretete által. 26 évvel ezelőtt az orsz. nőképző egyesület igazgatónőjévé választották, állását azonban egészségi okokból két év mulva a mármaros-szigeti nőegyleti leányiskola igazgatói állásával cserélte fel; s ez állását megtartotta akkor is, midőn az iskola öt év mulva államivá fejlődött. Most midőn 26 évi pihenést nem ismerő munkásság után saját kérelmére nyugdijaztatott a mármaros-szigeti felsőbb leányiskola tanári testülete búcsúlevelet intézett a szeretett igazgatónőhöz. Közöljük e meleghangú levelet, mely a pihenni térőre nézve kiérdemelt, jól eső jutalom, a munkában fáradozókra pedig hathatós buzdítás.

«Mélyen tisztelt Nagyságos asszonyom!

Nem jött váratlanul és mégis leverőleg hatott reánk Miniszter úr ő excellentiájának magas rendelete, melyből tudomást vettünk, hogy Nagyságod saját kérelmére, ő excellentiájának magas elismerése mellett, működésétől felmentetett s jól kiérdemelt nyugdijazása iránt intézkedés tétetett.

Igen, leverőleg hatott reánk, hiszen a megválás azoktól, kiket évek hosszú során át tisztelni, becsülni és szeretni megszoktuk, — mert tisztelésünkre, becsülésünkre és szeretetünkre érdemesek valának — nem hagyhatja érintetlenül az érzelmek húrjait.

Nagyságodhoz minket az évek hosszú lánczolatának kedves emlékei fűznek. — Ott áll Nagyságod intézetünk bölcsőjénél; odaadó munkásságával, fáradhatlan tevékenységével, művelt lelke egész erejével

munkása volt annak, hogy ma már intézetünk megizmosodva, létében biztosítva terjesztheti az igaz magyar nemzeti műveltséget. — Épen azért, midőn Nagyságod nem csak intézetünktől, s annak tanári testületétől válik meg, hanem a közvetlen nevelés teréről is visszavonul, nemcsak a válás leverő érzelmének, hanem a Nagyságod iránt érzett osztatlan tiszteletünk, becsülésünk és szeretetünknek akarok kifejezést adni, midőn a f. évi szeptember hó 3-án tartott tanári ülésünkben elhatároztuk, hogy kedves emlékét s az iskola érdekében kifejtett ügybuzgó munkálkodását jegyzőkönyvileg megörökítjük, s azt Nagyságodnak is tudomására hozzuk.

Engem bízva meg a tanári testület e kedves kötelesség teljesítésével, midőn ezt Nagyságodnak tudomására hozni szerencsém van, legyen szabad Nagyságodat tisztelettel felkérni, hogy tanári testületünk iránt oly sok éven át tanusított jó indulatát, s melegségét továbbra is megtartani méltóztassék, s fogadja azt a mindnyájunk szivéből jövő jó kívánatot, hogy az isteni gondviselés a legjobb erőben, állandó jó egészségben még számos évekig tartsa meg, hogy a nyugalom éveiben is lehessen Nagyságod munkása a nőnevelés ügyének s boldogítója szivéhez nőtt szeretteinek.

M.-Szigeten, 1896. szeptember 6-án. A tanári testület nevében: *Marikovszky Menyhért* igazgató.»

*

A német nyelv tanítása a nagyenyedi polg. leányiskolában. (Levél a szerkesztőhöz.) T. szerkesztőség! Kedves folyóiratunknak: a «Nemzeti nőnevelésnek» májusi számában egy czikket olvastam a német nyelv tanítására vonatkozólag. Évek óta foglalkozván a német nyelv tanításával, elmondom én is sikeresnek bizonyult eljárásomat már csak azért is, mert a fentemlített czikk szerzőjében utódomat van szerencsém üdvözölhetni.

Lelki szemem előtt látom kedves nagy-enyedi magyar ajkú volt növendékeimet, kik oly nehezen váltak meg attól a tanítónőtől, ki a magyar nyelv mellett úgyszólván játszva, kölcsönös beszélgetés utján tanította igazi szeretettel őket a német nyelvre is.

Élénken emlékszem arra, hogy midőn a magas kormány Enyedre helyezett át, mely város kicsiny ugyan, de egy nagy vidék magyar intelligenciájának a központja, nem kis aggodalom szállott meg, mily nehéz lesz tisztán magyar ajkúakat német nyelvre tanítanom.

De aggodalmam csakhamar eloszlott, mihelyt megismerkedtem a sok szellemes szülővel, kik belátták, hogy a német nyelv tudása még nem zárja ki, hogy valaki igaz magyar érzésű, gondolkozású legyen.

A szülők buzdítása és a növendékeknek a német nyelv iránti rokonszenve erőt adott, hogy (tanterv alapján) megalkotott módszeremet értékesítsem.

Kezdtem az I. osztálylyal, hol igazán alapját vetettem meg a német nyelvtanításnak. Először elsajátították kis leányaim az irást, összekapcsolva az olvasással. Különös gondot fordítottam a szó helyes leirására, kiejtésére. Az ismert szókból mondatokat alkottunk. Így haladtam az ABC befejezéseig. Majd a beszédértelem alapján az iskolaszobában látható tárgyakról beszéltünk, mely nagyon érdekelte kedves magyar ajkú

leánykáimat. Valóságos csemege volt az nekik. Majd áttértem a szórólszóra betanult alaposan megbeszélt gyakorlat kikérdezésére. A mily ellensége vagyok a gépies tanulásnak, de itt az I. oszt. megkivántam, mert az úgy nevezett emlézés által gördülékenyebb lőn a nyelv a német szó kiejtésére. A gyengébbeknek pedig emlékezőtehetségük erősbödött, kiejtésük nem volt a német beszédben oly magyaros, mely sokszor oly visszatetsző a magyar ajkú német beszédjéből. Nem rendelkezik továbbá azon I. oszt. gyermek semmiféle szókincscsel, hogy önállólag tudjon beszélni pl. «az asztalról» ; hanem tudjon részletezve, folyton kérdezve, felelni. — *Folytonos párbeszéd volt használt tanitási alakom.*

A könyvből tanult gyakorlatot két növendék mondta el. Egyik kérdezett, másik felelt. Azután megfordítva. Így jártam el a II. oszt. is. *Folytonos párbeszédes alakban.* Itt a nyelvtani ismeret megmaradt a szabott keretben, de németül vezettem rá leánykáimat. A tanult beszédrészekről röviden, de értelmesen beszéltek németül. A főnevek nemök szerinti felismerésre kezökbe adtam a kulcsot, t. i. hogy mindegyik nemhez tartozó főnév, milyen szótaggal végződhetik. Mivel a gyakorlati életben a német nyelvre nagy szükség van, kis meséket fordítottunk németre, azután ki-ki tehetsége szerint, bármilyen töredékesen, de mégis elmondta. — Sőt emlékezet után leirta.

A III. oszt. már jobban megértettük egymást, úgy, hogy egy szép költeménynek tartalmát el tudták mondani németül és prózába le tudták írni. A fordított gyakorlatokat beszélgetés alapjául vettem fel, a kiszabott nyelvtani ismeretet ebben az osztályban is németül tanítva.

A IV. oszt., hol a nyelvtan csak ismétlés, több időt fordítottam a kölcsönös beszélgetésre. Irálytani fogalmazványok szerkesztésére. A német irodalom kiválóbb alakjairól magyarul beszéltem, azután németül, de ennek nagy becsét nem láttam. Időnk sem volt kisebb művek olvasására, így a következő tanév IV. oszt. erről le is mondtam, inkább fordítottunk, beszélgettünk. Hisz a ki a IV. polgári után tanulmányait folytatja, úgy is megkell hogy ismerkedjék a német irodalommal. Mások önképzés által tökéletesíthetik az iskolákban megszerzett képzettséget.

Azért bátorkodom utódomnak a távol nyugatról azt mondani, hogy nem látom okvetlen szükségesnek képes német könyvnek bekopogtatását, a mint a franczia tanításnál azt látjuk. A tanítói pályára született tanítónőnek oly érzéke van a tanítás iránt, hogy nem keresi a könyvekben a hiányt, mert akkor nemcsak «német könyvről» lehetne beszélni, hanem más tankönyvekről is.

Ne sürgessük annyira a német nyelv orvoslását, ott van kedves anyanyelvünk tudása; mert tapasztalatból mondhatom, hogy a nagyenyedi magyar ajkú gyermek épen oly kevésbbé beszéli szabatosan a magyar nyelvet, mint jelenlegi kedves muraközi leányaim, kiket példás vezetésű elemi iskolákból kapunk. *Király Miklósné.*

*

Ismétlő leányiskola Kis-Pesten. T. szerkesztőség! Az ismétlő leányiskolák kérdése iránt az érdeklődést legalább azok emlegetése által fentartani fölötte szükséges. Engedje meg azért, hogy szerény tapasztalataim közlésével ezen érdeklődés fentartásához én is hozzájáruljak. —

Nálunk az ismétlő iskola vezetésével a mult években négy tanerő volt megbízva; két nő és két férfi tanító. A leány-növendékek két csoportba osztattak, ú. m. a kezdők és haladók csoportjába. Az előbbiekhez azon növendékek tartoztak, kik vagy egyáltalában nem jártak még iskolába, (mert előfordult nálunk azon eset, hogy beirattak növendéket, ki 12 éves elmult, de még előzőleg nem járt iskolába, s nem kényszeríthető, hogy a mindennapi iskolát látogassa,) vagy voltak olyanok, kik az I-ső, II-dik vagy III-dik osztályt elvégezték. A haladókhoz azok tartoztak, kik a IV-dik, V-dik vagy VI-dik elemi osztályt bevégezték, s ezek tanításával én voltam megbízva.

Növendékeim egész héten munkával voltak elhalmozva. Ezen tényt nem azért említem, mintha házi feladatokat akartam volna nekik adni, hiszen az állami elemi iskolákban ez úgy is tiltva van; de még magánszorgalomból sem dolgozhattak volna. Így tehát tanulásuk csakis arra szorítkozott, a mit vasárnaponkint 8-tól 10-ig elsajátítottak.

Ezt persze csak azokra nézve értem, kik eljöttek; mert 56 beírt tanítványom közül néha csak 30 volt iskolában, a többi pedig nem jöhetett. Ú. i. egy részük a fővárosban dolgozott, s néha vasárnap, a mester a munkaszünetet sem véve tekintetbe, nem adott nekik szabadságot; vagy ha otthon voltak, a szülők nem nélkülözhették őket. Nagy részük szolgálatban volt, ezeket asszonyuk nem akarta elbocsátani, vasárnap d. e. a háztartásban sok munka van. Csak a birságolástól való félelem birta rá őket, hogy néha elküldjék. Így aztán, a mit az egyik héten tanultak, azt a jövő hétig elfelejtették.

Volt közöttük néhány tehetséges, kik a VI-dik osztályt kitünő eredménynyel elvégezték, ezek szivesen jártak iskolába, s külön foglalkozás mellett szép eredményt lehetett volna velük elérni, de reájuk kevés idő jutott. A gyengébbekkel többet kellett foglalkoznom, s így ők bizony nem sokat tanultak.

Mindezekből könnyen érthető, hogy a növendék kellemetlen kényszernek tartották az ismétlő iskolát. A gyengébbek némi haladást tettek ugyan, de a jobbak alig.

A vasárnapi ismétlő iskolának ilyen értelemben nincsen czélja. Ez alatt azonban nem azt értem, hogy az ismétlő iskolának általában nincsen czélja, sőt ellenkezőleg, nagyon is fontos intézmény, de másképpen kellene megvalósítani.

Olyan iskolákban, hol az ismétlősök száma megközelíti a százat, mint Kis-Pesten, kétféleképpen lehetne segíteni: vagy a tanórák, vagy a tanerők számát kellene szaporítani. 50—60 növendékkel, heti két órán, nem lehet haladni.

Az előbbinek a megoldása nehéz volna, mert azon növendékek, kik 12 éves korukat meghaladták, s nem látogatják a mindennapi iskolát, mással vannak elfoglalva, így hetenkint 2—3 óránál többet alig tölthetnek iskolában.

Segíteni lehetne az utóbbi módon, vagyis: a tanerők szaporításával. Az ismétlő iskolában nem két, hanem négy tanítót kellene alkalmazni, a következő beosztással.

Az első tanító tanítsa azon növendékeket, kik az I-ső, II-dik elemi osztályt bevégezték. A II-dik osztály tananyagát, irást, olvasást, számtant, olvasmánytárgyalást alaki és tartalmi szempontból gyakorolja.

A beszéd- és értelemgyakorlatot mellőzni kellene, mert ez 12 éves tanulóknak már nem való.

A második tanító tanítsa azokat, kik a III-dik elemi osztályt bevégezték, s ez a III-dik osztály tananyagát ismételje. Fősúlyt az olvasásra és olvasmánytárgyalásra fektessen. A német olvasás a tanítási idő rövidsége miatt mellőzendő.

A harmadik tanító tanítsa a IV-dik osztályt végzett növendékeket. Ezen osztályban szokott a legtöbb növendék lenni, de a tanítást megkönnyítené az, hogy egyforma előképzettségük van. A IV-dik osztály tanterve annyiban módosítandó, hogy a német nyelvet itt is el kell hagyni; az egyes tantárgyak pedig, melyek a IV-dik osztályban már külön tanítandók, mint pl. földrajz, az ismétlő iskolában csakis az olvasmánytárgyalásra szorítkoznék.

A negyedik tanító tanítsa az V., VI-dik osztályt — itt természetesen legkevesebb lesz a növendék — s itt az V., VI-dik osztály tananyaga röviden ismétlendő.

Ilyen beosztás mellett minden osztályban egyforma előképzettségű növendékek lennének, (csekély számmal) s bár az iskolában kevés időt töltenének, eredményt mégis lehetne elérni. A növendékek pedig belátnák, hogy alkalmuk van ismereteiket gyarapítani, szivesebben látogatnák tehát az iskolát, megszünnének azt kényszernek tekinteni, mint jelenleg, mikor a tanító csak a legnagyobb erőfeszítés mellett képes a növendékek ezen előítéletét háttérbe szorítani.

Még több eredményt mutathatnánk fel, ha az ismétlő iskolát iskolai könyvtárral és munka-. főként varrás-tanítással kötnék össze. A szorgalmas növendékeket hasznos könyvek kölcsönzésével megjutalmaznók, s valamennyit a munkaoktatással munkára lehetne serkenteni. Így elérnők azt, hogy az olvasást begyakorolnák, melyben bizony a legtöbb gyönge, mert otthon nincsen alkalmas olvasmányuk. A kellemes szórakozás és a hasznos munka megkedveltetnék az iskolát, s így nemcsak a birságolás félelme, — mely a növendékek 50%-ánál előfordul, — birná őket arra, hogy az ismétlő iskolát szorgalmasan látogassák.

Neuwirth Paula.

*

Miniszteri elismerés. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter úr *Krammer József* kismartoni áll. polgáriskolai igazgatónak az intézet fejlesztése és felvirágoztatása közül 15 év óta kifejtett sikerdús, buzgó munkássága fölött elismerését nyilvánította. Az erről szóló okmányt Sopronvármegye kir. tanfelügyelője, *Szabó Károly* kir. tanácsos, október 14-én adta át az érdemes igazgatónak az áll. iskolai gondnokság és az iskola tantestületének jelenlétében. A kitünő igazgatónak, ki folyóiratunknak is buzgó támogatója és munkástársa, a megérdemelt kitüntetéshez szívből gratulálunk.

*

Steinbach Antal jubileuma. Steinbach Antal kir. tan., Torontál vármegye közszeretetben álló tanfelügyelője október hó 22-én ünnepelte a tanügy terén eltöltött munkásságának 40-ik évfordulóját. Torontál vármegye tanítósága méltó ünnepet rendezett az érdemekben gazdag

tanfelügyelőnek, ki a négy évtized lefolyása alatt, mint tanító és tanfelügyelő nemzedékekre kiható tevékenységet fejtett ki. Az ünnepelthez a M. D. E. budapesti tanítónői szakosztálya is intézett meleghangú üdvözlő levelet, a magyar tanítónők nevében megköszönve neki azt a gondosságot, melyben tanfelügyelői hatáskörében a nőnevelés ügyét részesítette s azt a jó indulatot, melyet a tanítónők alkalmaztatása, buzdítása és vezetése által a tanítónők ügye iránt tanusított.

*

A felvidéki m. k. egylet javára 100 ezer frtnyi millenniumi alapítványt óhajtván a magyar nemzet adományaiból gyüjteni, alulirottak a következő szózatot intézték a magyar hazafiakhoz. Ezer esztendeje, — tűzzel, lánggal, viharral és vérrel teli ezer év, — hogy Árpád leszállt a hegyekről és először megitatta lovát a Tisza éltető vizéből.

A mi vére a magyarnak elfolyt ez idő alatt az Árpád foglalta haza védelmében, ha egy mederben hömpölyögni látnók: szörnyű biborszinű folyam lenne az, egy vér-Tisza, mely megfestené egymaga a Dunát és a Fekete-tengert a rubint szinére.

És a küzdelem nem érte végét. A harcz folyik tovább, a riadó hivja a honfiakat csatára ma is az ezeréves birodalom térein, a második ezer év küszöbén; hivja harczra, döntő csatára. És a küzdelmet, a melyet bárd, buzogány és repülő nyilvessző kezdett; melyben utóbb kard élén nyargalt, golyóbison száguldott adva-véve a halál: a küzdelmet mostan a béke, a czivilizáczió emésztőbb fegyverei folytatják.

Az eke, a kalapács, a czirkalom, a toll, nyomtatott betü vívják a harczot.

A szorgalom, a takarékosság, a munka, a szeretet szentháromsága ember-, haza- és szabadságszeretet állanak csatasorban.

Halljátok meg szómat mind ti magyarok, testvérek, hazafiak és jusson a beszédem feltárt szivetekbe!

Ötször kiirtva ötször föltámadott és megsokasodott a magyar ősei földjén, és áll ma is, fejedelmi szép nyelvével az Isten trónját ostromolva, imádsággal és hálaadással.

Az Isten, a ki karjába aczélt, kardjába lángot, szivébe vitézséget, elméjébe világosságot ada mindig és győztessé tette mostoha időkön s ádáz ellenségeken: Isten most ihlesse meg szivét és leheljen bele erkölcsöket, a melyek győztessé teendik a második ezer év keményebb harczaiban.

Tekints oh magyar, a ki az ország szivében, áldott földeken, virágzó városokban, magad sokaságában, biztosságod érzetének elégségében lakozol: tekints, te boldog, országod határszéleire, a hol elszórva, megostromolva, ember és természet mostohaságában életedet és álmod nyugalmát, nyelvedet és kezed munkáját elszánt küzdelemben, emberfeletti feláldozással védik és őrzik előőrseid, magyar testvéreid, idegen fajok közé, idegen nyelvbe szórt drága szigetek.

Hősök, a kik külső, ellenséges czélzatoktól táplált támadások ellen védik a talpalattnyi földet, védnek egy-egy iskolát, védnek egy-egy templomot, védik családok magyar szentélyét és szinte roskadoznak az emberfeletti harczban.

Mikor a királynak háborúja támad, mire oktatja az irás? Azt

mondja, a bölcs király eleve számon szedi a katonaságát, edzi és szervezi s mikor a trombita rian, előre küldi és serege megszerzi neki a babért s a diadalt.

A mely király pedig nem gondol eleve hadseregére, hanem csak mikor csatára szólítják, hirtelen szedi össze és ámbár példát mutatva, maga rohan előre: az a király nemcsak elveszti a csatát, hanem maga is az ellenség fegyverének áldozata lesz és hevenyészett serege ki kardra hányódik, ki szétszóródik.

Vedd elmédbe testvérem és anyám egy személyben, királyi magyar nemzet, fejedelmi nép, hogy a bölcs király dolgát kövessed.

Ne várd meg, a míg idegenek megfujják a harczi riadót, hanem gondolj eleve, gondolj a béke idején a te katonáidra, a kik szent kincseidet: magyar nyelvedet, magyar nemzetiségedet, nemzeti műveltségedet máris szorongatva védik: szervezd fel őket, fegyverezd fel őket, edzed meg őket önfeláldozó hivatásukra, hogy mire a trombita szava a te hajlékodat eléri süvítő hangjával, sereged készen, erősen, bátran, lelkében és kezében a biztos diadal fegyvereivel vehesse fel éretted a harczot.

És te diadalmi indulóval, lengő zászlóval indulj dicsőséged második ezer évébe, nemzeti nagysággal, magyar szívvel, Árpád hódító erejével.

Így szól hozzád innen a Kárpátok aljáról, félkézzel építve, félkézzel birkózva, egész lelkével érted lángolva egyik szerény, de hűségében meg nem szárnyalható katonád: a felvidéki magyar közművelődési egyesület, mikor testvérként üdvözöl és nehéz munkájához támogatásodat kéri. Nyitra, 1896. május hóban. *Gróf Károlyi István*, a «F. M. K. E.» elnöke. *Thuróczy Vilmos*, cs. és kir. kamarás, főispán, tiszteletbeli elnök. *Rákosi Jenő*, tiszteletbeli elnök. *Csipkay Károly*, Zólyomvármegye alispánja, alelnök. *Libertiny Gusztáv*, kir. tanácsos, Nyitravármegye tanfelügyelője, tiszteletbeli alelnök. *Szontagh Pál*, v. b. t. t., főrendiházi tag, tiszteletbeli elnök. *Gróf Degenfeld Lajos*, tiszteletbeli elnök. *Craus István*, a III. oszt. vaskoronarend lovagja, Nyitravármegye alispánja, ügyvivő alelnök. *Dr. Gyürky Geyza*, Nyitravármegye tiszti főügyésze, tiszteletbeli alelnök. *Lőrinczy György*, a «F. M. K. E.» központi titkára.

*

A. M. D. E. tanítónői szakosztályának október havi ülése a tagok nagy érdeklődése mellett folyt le. Az elnök az ülést megnyitván, indítványozta, hogy a tanítónői szakosztály fejezze ki háláját Zirzen Janka iránt, ki míg az áll. polg. iskolai tanítónőképző intézet élén állott, oly szives készséggel adott otthont a szakosztálynak. Örökítse meg Zirzen Janka érdemeit a szakosztályi jegyzőkönyvben s fejezze ki örömét a kir. elismerés fölött, melyben nyugdijaztatása alkalmával részesült. Köszönetet szavazott a szakosztály Lázárné Kasztner Janka urnőnek is, ki a szakosztály támogatását megigérte. Ezután az elnök jelentést tett a szünidőben lefolyt s a szakosztály által előkészített Nőnevelési Kongresszus sikeréről s indítványozta, hogy Wlassics Gyuláné urnőnek az elnöki tiszt elvállalásáért köszönetet szavazzanak. Az indítványt a tagok lelkesedéssel fogadták, s György Aladár indítványára köszönetet szavazott még a szakosztály a kongresszus sikereért Sebestyénné Stetina

Ilonának is. A folyó ügyek letárgyalása után Nendtvichné Hoffmann Jolán tartotta meg folyóiratunk mai számában közölt érdekes előadását «A berlini női kongresszusról». A legközelebbi ülésekre dolgozatokat igértek Radnai Jenőné, Tanos Teréz és dr. Juba Adolf. Az ülésen előkelő finnországi vendégek is vettek részt az *Új földesúr* kitünő finn fordítója Almberg Jalava Antal és neje, kiket a tagok barátságos ovácziában részesítettek.

*

A M. D. E. ujvidéki köre a mult hó 31-én tartotta e tanévben első rendes — felolvasással egybekötött — havi gyülését. A szép számmal megjelent tagok fényes bizonyságát adták annak, hogy mennyire érdeklődik a művelt közönség a kör működése iránt. A jelenvoltak arczán szinte látható volt az öröm, hogy az egyesület, melynek nagyfontosságú czélját városunkban bámulatosan felkarolták, ismét megkezdte működését, s ezzel alkalmat adott úgy a kör tagjainak, valamint a tan- és nevelésügy barátainak, hogy komoly eszmecserével egy-egy kellemes délutánt eltöltsenek. Hiszen a M. D. E. sikerült felolvasásaival s egyéb szórakozásaival már sok élvezetes órát szerzett a kör tagjainak s barátainak, ez alkalommal is Nemessányi Adél, a kör elnöke, az egyesület hivatása iránti lelkesedéstől áthatott, alakilag és tartalmilag egyaránt tökéletes vonzó előadásban tartotta megnyitó beszédjét, sajnálatának adván kifejezést, hogy az elmult tanévben nem működhetett úgy, mint a hogy szerette volna; ennek oka egyszerűen a millenáris esztendőben keresendő, melyből munka tekintetében a tanítónőknek is elég kijutott. Megnyitó beszédjében megemlékezett Mária Dorottya főherczegnő egybekeléséről orleansi Fülöp herczeggel; élénk színekben és kitünő szakavatottsággal elénk varázsolta az országos tanügyi kongresszus működését, beszámolván az egyes szakosztályok tevékenységéről és azoknak munkaprogrammjáról. A napirendre térve, röviden jelentette, hogy a berlini női kongresszus lefolyásáról kissé megkésve beérkezett tudósításról majd a jövő gyülésen fog bővebben beszámolni. Folyó ügyek nem lévén napirendre kitűzve, felkéri Fizély Julia tagtársat értekezésének felolvasására. Fizély Julia polg. isk. tanítónő Gráczról és annak tanítónői otthonáról értekezik. Nem voltam ugyan még Gráczban, Stejerország regényes vidékeit sem utaztam még be, de a t. felolvasónő oly élénk színekben varázsolta a hallgatóság elé Grácz és vidékének természetes szépségeit, lakosságának becsülésre méltó jellemét és szokásait, hogy valóban az arczokról volt leolvasható a vágy: a leírt vidéket meglátogathatni, annak lakóival megismerkedhetni. A gráczi tanítónők otthonának leírása szívből jött és szívhez szólott. A leirás minden egyes részlete oly érdeklődést keltett a hallgatóságban, hogy csak kisérletet kellett volna tenni, s a t. hallgatóságot alaposan meg lehetett volna adóztatni ezen humanus intézmény javára. Szóval, Fizély Julia tagtárs felolvasása a kör tagjainak nagy élvezetet szerzett, s hosszabb ideig fog mindannyiunknak emlékezetében maradni. Végezetül az elnök a kör nevében köszönetét fejezte ki a felolvasónak s az ülést az előadó éljenzése között befejezettnek nyilvánította. *W. B.*

IRODALOM.

A MÁRIA DOROTHEA-EGYESÜLET MÁSODIK ÉVKÖNYVE. A tanítónők Otthonának megnyitásától az 1895-ik év végeig. Szerkesztette *Radnay Jenőné* titkár. Magyarország ezeréves fenállásának emlékére kiadja az Egyesület. 1890—1895.

Igen tartalmas 6½ íves füzetet bocsátott ki a fentnevezett czím alatt a tanítónők M. D. Egyesülete. A füzetet, mely igen gondosan van összeállítva, négy kép is diszesíti. Az elnöknőnek, gróf Csáky Albinnénak és a volt pénztárosnak, Zirzen Jankának arczképei, a *Tanítónők Otthona* és a Tanítónők sanatoriumának a képei. A füzet a következő tizenöt szakaszból áll: 1. Az egyesület története. 2. Az erdélyrészi kör. 3. Az egyesület újvidéki köre. 4. A fiumei kör rövid története. 5. A győri kör. 6. A budapesti tanítónői szakosztály. 7. A tanítónők Otthona és annak szervezete. 8. Az elhelyező iroda. 9. Az egyesület könyvtára, könyvkiadványai és a közérdekű tudományos felolvasások sorozata. 10. A czemétei üdülőház és a fürdői kedvezmények. 11. Pénztári adatok. 12. Az egyesület alapító tagjai. 13. Az egyesület tisztikara 1895-ben. 14. Kivonat az alapszabályokból. 15. Kivonat a vidéki körök alapszabályaiból.

Az évkönyv a tagok lelkesült munkásságáról tesz tanuságot, mely megmagyarázza, hogyan emelkedhetett az egyesület rövid működési ideje alatt oly nagy tevékenységre. Ez ismertetésünkkel legfőbb czélunk az egyesületre, a magyar tanítónők egyetlen egyesületére hívni fel olvasóink figyelmét. A ki az egyesület iránt érdeklődik, forduljon egy levelezési lapon a titkárhoz (Pipa-ptcza 33. sz.) s az egyesületi évkönyvet ingyen meg fogja kapni.

Az egyesület történetéről szóló fejezetből különben kiemeljük a következő adatokat:

A tanítónők Otthona megnyitásának emlékére kiadott első évkönyvünk 1885—89-ig az egyesület megalapításának, a tanítónők Otthona felállításának, a kisdednevelési kiállításnak és tanítónői-szakosztály szervezésének történetét beszéli el. Rövid négy esztendő alatt ily óriási feladatokat teljesített az egyesület buzgó barátainak és tagjainak önfeláldozó tevékenységével. A létrehozott nagy munkálatok megoldásán kívül már ekkor készülőben volt a tanítónők üdülőháza Czemétén, tervben volt a helyközvetítő iroda felállítása, kölcsön és segély alap, továbbá könyvtár létesítése.

E nagy feladatok közül a czeméti üdülőház már 1890 junius havában elkészült és rendeltetésének mindjárt át is adatott. A ház építése és felszerelése 3500 frtba került s felvigyázatára előbb Tergina Gyula,

később Ridarcsik Gábor és Láng Mihály urak vállalkoztak. Fennállása óta az üdülőház nagyon sok munkában kifáradt tagunknak adott kellemes pihenést és még többnek adta vissza egészségét a czemétei fenyves erdő balzsamos illata.

A következő 1891. év végén nevezetes forduló pontot képez az egyesület érdekében. Minden adósságát, a mi az Otthon és az üdülőház miatt terhelte, teljesen kifizeti s evvel kezdődik igazi munkássága. Az anyagi jólét alapjának megvetése után az egyesület hozzá kezdhetett eszméi létesítéséhez, újabb czélok megvalósításához, hogy így még nagyobb szolgálatot tegyen a nemzeti nőnevelés fontos ügyének. Mindenekelőtt a tagok összetartása és buzgósága érdekében lépéseket tett, hogy a vidéken fiókegyesületek alakuljanak, a melyek segítsenek az eszméket megtestesíteni.

Az egyesület azonnal meg is indította a mozgalmat, felszólítására Kolozsváron megalakult az első fiókkör, nemsokára Ujvidéken, Brassóban, Fiumében, utóbb Győrött és Pécsett is követték a nemes példát. Ma már az erdélyrészi körnek több mint 8000 frt vagyona van, központját képezi az erdélyi, de különösen a kolozsvári tanítónők szellemi életének, tőkéjéből pedig a magyarországi második tanítónők Otthonának felállítását tervezi.

Az újvidéki kör német és szerb, míg a fiumei kör olasz nemzetiségű lakosok közt tesz kimondhatatlan fontosságú szolgálatot a nőnevelés ügyének. Tagjaiknak számát pótolja buzgóságuk és fáradhatatlanságuk. A győri kör pedig a dunántuli vidék tanítónői között tartja fenn a szellemi kapcsot s minden tekintetben segítője az anyaegyesület törekvéseinek. A pécsi és brassói körök rövid fennállás után megszüntek működni.

A vidéki körökkel az anyaegyesület szorosabbá kívánta fűzni az összekötő kapcsot és e czélból alapszabálytervezetet dolgozott ki, melyet a vidéki körök helyi érdekeiknek megóvásá mellett el is fogadtak s közös megegyezéssel a belügyminiszter úr elé terjesztettek megerősítés végett. 1892-ben az anyaegyesület módosította alapszabályait a megváltozott viszonyokhoz képest, a belügyminiszter úr 36,985 sz. a. erősítette meg. A tanítónők Otthonának szervezetén és házszabályain változtatásokat kellett tenni, a módosítás munkáját Morlin Emil taggal és Radnai Jenőné titkárral végeztette el a választmány.

1887-ben alakult meg a budapesti tanítónői szakosztály s azóta folyton erősödött, fejlődött és haladt a kitüzött czél felé. A havi üléseket mindég nagyobb és nagyobb számmal keresték fel a fővárosi tanítónők nagyon sok fontos nőnevelési kérdést vitattak meg és tisztáztak itt s az általános nőkérdésben számos mozgalom terjedt innen szét a nagy közönség köréhez is. Kezdeményezésére és sürgetésére a «Szabad Lyceum» utóbb a «Nőképző Egylet» háztartási szaktanfolyamot létesített, tervezte a női gyógyszerészeti tanfolyam felállítását is. A tanítói szakosztály működésének köszönhetjük, hogy a közoktatásügyi miniszter úr elismerőleg nyilatkozott egyesületünkről a képviselőházban és egyelelőre elvben helyeselte eszméinket a nőkérdés ügyében. Annál nagyobb lelkesedéssel és benső megelégedéssel fogadta a tanítónői szakosztály az egész egyesülettel a miniszter úrnak korszakalkotó rendeletét, mely a tanulni vágyó nők előtt az egyetem kapuit megnyitotta.

Hiszen a tanítónők és minden művelődni vágyó magyar nő érdekében folytatott küzdelméért a legfényesebb elismerést és jutalmat nyerte.

A tanítónői szakosztály indítványára, az egyesület erkölcsi színvonalának emelésére, elhatározta a választmány, hogy 1892-ben belépti dij mellett, közérdekű tudományos felolvasásokat rendez egyetemi szaktanárok közreműködésével. A rendező bizottság elnökségét Hampelné Pulszky Polixena vállalta magára, tagjai voltak: dr. Szabó József, Sebestyénné Stetina Ilona, Odor Emilia, Radnay Bella és Thuránszky Irén. Az első felolvasási sorozat meglepően fényes erkölcsi és anyagi eredménynyel sikerült. A jegyek mind elkeltek és ez egyesület neve egyszerre a magasabb társadalmi körökben is ismeretessé lett. A következő években is hasonló eredménynyel folytak a felolvasási cziklusok. Ezenkívül az egyesület könyvkiadó vállalatában is több mű jelent meg.

Az elhelyező irodát 1891 április 7-én nyitotta meg az egyesület a tanítónők Otthonában, mindjárt az első év eredménye annyira kielégítette a fennállásához kötött reményeket, hogy 1892-ben már az egyesület a belvároshoz közel eső helyen külön hivatalos helyiséget bérelt, hová az Otthonból az elhelyező irodát is átköltöztette. Az egyesület választmánya az elhelyező iroda felállításával nem a jövedelem szaporításának czélját, hanem magasabb nőnevelési szempontok szolgálatát kivánta elérni s ezért a közvetítési dijakat is ezen felsőbb érdeknek megfelelően állapította meg. Czélját annyiban el is érte, hogy országszerte az állást keresők ép úgy, mint az alkalmazást adó családok feltétlen bizalmat helyeznek az iroda működésébe. A választmány Radnay Jenőné polgári iskolai tanítónőt bizta meg az iroda vezetéséével, kit később, Bartoniek Géza lemondása után, az egyesület titkárának is megválasztottt.

1892-ben az egyesület elnöke, báró Nyáry Adolfné lemondott s helyette Csáky Albinné szül. Bolza Anna grófnőt, az akkori közoktatásügyi miniszter nejét volt szerencsés megnyerni. Hogy milyen szeretettel és érdeklődéssel vezeti egyesületünk ügyeit, azt legjobban bizonyítja az a kiváló pontosság és figyelem, melylyel minden kívánságunkat elintézi és üléseinket vezeti. Egyesületünk tíz éves fennállásának emlékére 1895-ben több mint száz magyar irónőnek és szereplő hölgynek dolgozataiból egy «Nőkérdés» című füzetet szerkesztett; ezzel is újabb jelét adván az egyesület iránt érzett meleg rokonszenvének.

Legujabban fájdalmas veszteség érte egyesületünket Zirzen Janka pénztáros lemondásával. Az egyesület megalakulása, vagyoni gyarapodása és szelleme az ő nagy nevéhez volt forrva. Őszinte mély hálánknak csak igen csekély jelét adhattuk azzal, hogy megválasztottuk az egyesület első tiszteleti és az igazgatóság örökös tagjának.

A folytonos szellemi munkálkodás között az egyesület főfeladatának tekintette a vagyon gyarapítását is. A választmány kérésére Budapest főváros 1200 frt évi segélyt szavazott meg két alapítványos hely költségeinek fedezésére a tanítónők Otthonában. Ő Felsége a király egy jótékony államsorsjáték jövedelméből több mint 8000 frtot adományozott legkegyelmesebben az egyesületnek. Herich Károlyné alelnök 1890-ben a Margitszigeten tavaszi tánczmulatságot rendezett az egyesülettel, a melynek jövedelme 1084 frt volt. A nagyszerű sikertől felbátorítva, 1895-ben ismét rendezett az egyesület Héder Sándorné vál.

tag közreműködésével tavaszi tánczmulatságot, a mely szintén 1000 forinton felül jövedelmezett az építkezési alap javára.

A jótékony államsorsjáték jövedelméből az egyesület egy 4000 forintos örökalapítványt létesített az Otthon részére, a melynek élvezetére a közoktatásügyi miniszter jelöl ki mindig egy volt állami munkaképtelen és szegény tanítónőt. 4000 frtos örökalapítványt adott az egyesületnek Luczné Pehm Mária, a melynek kamataiból haláláig köteles őt eltartani a tanítónők Otthonában. A mult év őszén Härting Teréz, a tanítónők otthonának alapítványos tagja 1000 forint adományt adott az Otthon segélyalapja növelésére.

Az időközben szűknek bizonyult Otthon pótlásául bérhelyiséget vettünk fel, de ez is elégtelennek bizonyult, új építkezés lett szükséges. Az épéítés költségeinek előteremtésére az egyesület először tagjainak és az iskoláknak körében bárcza-gyüjtést rendezett; másodszor gyüjtőívekkel fordult az egész társadalomhoz s majdnem 18,000 ivet küldött szét. A két gyüjtés eredménye 10,000 frt. Ugyanezen czélra a főváros áldozatkész törvényhatósága 5000 és a közoktatásügyi miniszter úr szintén 5000 frtot kegyeskedett adományozni. Az Otthon kibővítésére szükséges 70,000 forintból tehát még csak 20,000 forintot gyüjthettünk össze.

Az egyesület gyarapodását legjobban igazolja, hogy a tagok száma már-már ezeren felül van, továbbá a tőkésített vagyon szaporodása. Az évi zárlatok szerint tőkésített vagyon volt:

1885.	év elején	4,403 frt 47 kr.
1886.	« «	12,450 « 43 «
1887.	« «	14,818 « 02 «
1888.	« «	25,316 « 16 «
1889.	« «	55,635 « 80 «
1890.	« «	58,011 « 80 «
1891.	« «	62,464 « 99 «
1892.	« «	67,226 « 31 «
1893.	« «	68,617 « 42 «
1894.	« «	84,106 « 05 «
1895.	« «	91,348 « 69 «
1896.	« «	100,449 « 84 «

Előrelátásból az egyesület már 1890-ben elhatározta, hogy a tőkésített vagyon egy részét külön czímek alatt könyveli el, hogy így az egyesület különböző érdekei állandó gyámolítást nyerjenek. Így létesítettük az Otthon tartalékalapját, az Otthon ápoltjainak alapját, az általános segélyalapot, az üdülő alapot, az irodalmi és könyvtáralapot. Mindezek számára külön is érkeztek adományok, de azonkívül elhatározta a választmány, hogy egyes alapokat a tőkésitett vagyonból is gyarapít.

Így növekedett meg kölcsön és segélyalapunk 2419 frtra, irodalmi alapunk 2563 frtra, a könyvtáralap 551 frtra. Ezenkívül munkaképtelen vagy beteg tanítónőknek évenként havi állandó vagy egyszeri segélyt adott a folyó bevételekből.

*

ZENEI NEVELÉSÜNK REFORMJA. Irta *Harrach József*, az orsz. zeneakadémia titkára. Különlenyomat a M. Pædagogiából. Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai) könyvkereskedése. Ára 1 korona.

A föntebbi czím alatt szerény füzetke érkezett be szerkesztőségünkhöz, mely tartalmánál fogva azonban hivatva van új korszakot alkotni zenei nevelésünkben. Nem csupán a reform szükségét mutatja ki, mint pædagogiai röpiratainkban ezt csaknem általában találjuk, nemcsak rámutat az útra, melyen a reformnak haladnia kell, hanem erőteljes vonásokkal felsorolja a legsürgősebb tennivalókat, melyek a zenei nevelés terén a családra, a társadalomra, hatóságokra s főkép iskolai kormányzatunkra várnak. Az érdekes röpiratban a következő fejezeteket találjuk: 1. A zene a nevelés szolgálatában. 2. A zenei nevelés állami szervezése és ellenőrzése. 3. A zenetanítás az iskolában: *a)* az elemi, *b)* polgári és felsőbb leányiskolákban, *c)* a középiskolákban. 4. Zeneművészeti szakoktatás. (Zeneiskolák, zenetanárképzés; zenekarok szervezése, főv. és vidéki operák. 5. Összefoglalás czímen e szakaszban vannak a javaslatok. Ajánljuk e füzetke átolvasását nem csak a zenével foglalkozóknak, hanem főként a tanügyi administratio magasabb fokain álló zenebarátoknak. Szerző szava a komoly szakértő felszólalása, melynek súlya van s mely átgondoltságánál fogva a legteljesebb figyelembevételre méltó. Azonban a legüdvösebb reform is csak jámbor óhajtás marad, ha kivitelére az illetékes egyének keze meg nem mozdul; azért óhajtjuk, bár elhatna e szózat az intéző körökig.